శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము. ౨౪ { యువనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖమాసములు. } సంచిక ౧.

కాకినాడ:
కొత్తపల్లి సూర్యరావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.
చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు. 3-౦-౦.
విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.
1935.

వి ష య సూ చి క.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్త్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

కాకినాడ.

యువనామసంవత్సరము.

సంపుటము ౨౪.

1935-36.

యువనామసంవత్సర విషయసూచిక.

—: ౨౮ వ సంపుటము. :—

---

* 6 వసంచిక, ప్రమాదమున- 185 కు మాఱు 149 అని పుటసంఖ్య వేయఁబడినది. కావున సంచిక సంఖ్య యంతయు సవరించుకొనవలెను.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.
రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౪. { యువనామసంవత్సరము. చైత్ర వైశాఖములు. } సంచిక ౧.

సప్తమవిజయాదిత్యుని రెండునూతన తామ్రశాసనములు.

— రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఎ. ఎల్. టి; ఎం. ఎ. యు. యస్. —

తూర్పుచాళుక్యవంశమునకుఁజెందిన యీరాజుతామ్రశాసనములు (రెండు జతలు) తూర్పుగోదావరిజిల్లాలోని ర్యాలిగ్రామమున 1924 వ- సంవత్సరమున క్షత్రియు లొకరు తమయింట మట్టిని ద్రవ్వుచుండఁగా వెలువడినవి; వానిని మద్రాసు ప్రభుత్వపు శాసనశాఖవారు జిల్లాకలెక్టరుగారిమూలమునఁ దెప్పించుకొని వారి 1924—25 సం॥రపు నివేదికలో సంక్షిప్తముగా వానినిగుఱించి సూచించిరి. వారియనుమతితో మాస్నేహితు లగుడాక్టరు మ. చిలుకూరి నారాయణరావు, ఎం. ఎ. ఎల్. టి పి. హెచ్. డి. గారు, ఈశాసనములను బరీక్షించి, పాఠములను వ్రాసి 1926 వ సంవత్సరమున "ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారి" సభలో నుపన్యసించిరి. తర్వాత నాంగ్లమున హిందూదేశశాసనావళి యనుపత్రికయందు సవిస్తరముగఁ బ్రకటింపనిశ్చయించిరి. కాని యేలొకో యింతవఱకు నీశాసనద్వయ మెందును బ్రకటింపఁబడలేదు. ఈనడుమ మఱికొన్ని శాసనముల పాఠములతోపాటు వీనినిగూడ నా కంపిరి. ఇదివఱలో నీరాజుయొక్క పాములవాక తామ

శాసనమును, ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారి త్రైమాసికపత్రికలో (రెండవ సంపుటము, 277—289 పుటలు) నేను బ్రకటించి యుండుటచేత, వీనినిగూడ నాంగ్లమున, ఆమండలివారి పత్రికయందుఁ బ్రకటింప నిశ్చయించి, యాంధ్రమున మహారాజశ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులు, బి. ఎ. బి. యల్. గారి కోరికపైని "ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక"యందుఁ బ్రకటించుచున్నాను. డాక్టరు నారాయణరావుగారు నాకుఁ బంపిన వారిచిత్తువ్యాఖ్యానమునందును, వారిపాఠములందును దగుసవరణలను జేసి నే నీవ్యాసమును వ్రాసితిని. వారికిని, నామిత్రులగు శ్రీరామయ్యపంతులుగారికిని, నాకృతజ్ఞతాపూర్వకానేకవందనముల నర్పించుచున్నాఁడను. నాయొద్దనున్న రెండుజతలశాసనముల ముద్రలను బరీక్షించి, పాఠములను సంస్కరించి, పాఠకుల యుపయోగార్థమై ఛాయాముద్రలసహాయమునఁ బాఠములను బ్రకటించుచున్నాను. ఈశాసనములయొక్క రాగిరేకులు ప్రస్తుతము చెన్నపురి వస్తుప్రదర్శనశాలయందుఁ గలవు.

2. శాసనముల వర్ణనః— మొదటిజత (C. P. No. 8 of 1924-25) యందలి రాగిరేకులు $9\frac{3}{4}''$ పొడవును, $5\frac{1}{4}''$ వెడల్పును గలిగియుండఁగా రెండవ జత (C. P. No. 9 of 1924-25) యందలిరేకులు, $10\frac{1}{4}''$ పొడవును, $5''$ వెడల్పును గలిగియున్నవి. మొదటిజత (కడియము, ముద్రసహా) 354 తులములమెత్తును, రెండవజత (కడియము, ముద్రసహా) 315 తులముల మెత్తును నున్నవి. రేకులమీఁద నున్నయక్షరము లఱిగిపోకుండుటకై, వానియంచులు కొంచెము పైకెత్తఁబడియున్నవి. కనుకనే యక్షరములు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి. రేకులయెడమభాగమున అంచువద్ద మధ్యనొకరంధ్రమును దానిలోనుండి యొకకడియమును, ఆకడియపుటంచులు కలిసినచోట నొకరాజముద్రయుఁ గలవు. రంధ్రముయొక్క వ్యాసము $\frac{3}{4}$ అంగుళమును రాజముద్రయొక్క వ్యాసము 3 అంగుళములు నున్నవి. రెండుజతలశాసనముల ముద్రికలమీఁదను, క్రిందివిధమునఁ జాళుక్యచిహ్నములు చెక్కఁబడియున్నవి :—

(1) చామరము, సూర్యుఁడు, ఛత్రము, అర్ధచంద్రుఁడు, చామరము.
(2) శంఖము, డమరు.
(3) శ్రీత్రిభువనంకుశ (చాళుక్యలిపితో)
(4) అంకుశము.
(5) పొడుగగు కాఁడగలపద్మము, ఎడమవైపునకుఁజూచుచున్న వరాహము, ఖట్వాంగము.

రెండుశాసనములును పూర్వచాళుక్యవంశమునకుఁ జెందిన రాజరాజనరేంద్రుని సవతితమ్ముఁడగు సప్తమవిజయాదిత్యుని వై యున్నవి. మొదటిశాసనమున సర్వలోకాశ్రయవిష్ణువర్ధన విజయాదిత్యదేవ యనియు, రెండవశాసనమున సర్వలోకాశ్రయ విష్ణువర్ధనమహారాజ యనియుఁ బేర్లు కనఁబడుచున్నవి.

రెండుశాసనములలోని దానములును రాజుయొక్క 12 వ రాజ్యసంవత్సరమున, ఉత్తరాయణపుణ్యకాలమున, పంపనభట్టోపాధ్యాయునకే యీయఁబడినవి. ఈరెండుదానశాసనములను ముత్తయభట్ట రచించెను. పట్టయ చెక్కెను. రెంటియందును నైదేసి రేకులు గలవు. రెండింటిముద్రికలమీఁదను "శ్రీత్రిభువనంకుశ" యనుబిరుదము పూర్వచాళుక్యలిపితోఁ జెక్కఁబడియున్నది. శాసనములభాష చాలభాగము సంస్కృతము. దానముచేయఁబడిన గ్రామముల సరిహద్దులు మాత్ర మాకాలపు తెలుఁగుభాషలో (ఆంధ్రమహాభారతమునందలి తెలుఁగుభాషవలె నున్నది) వర్ణింపఁబడినవి. ఈరెండుదానశాసనములును రాజుయొక్క 12వ రాజ్యసంవత్సరకాలమునఁ జేయఁబడినవి. ఈరాజు మహాభారతమును దెనిఁగింపఁజేసిన రాజరాజనరేంద్రుని సవతితమ్ముఁడుగ వర్ణింపఁబడుటచేతను, ఆతనితర్వాతఁ దనకొడు కగుశక్తివర్మ యొకసంవత్సరము పరిపాలించి చనిపోయినతర్వాతఁ దాను రాజ్యమునకు వచ్చియుండె నని శాసనములనుబట్టి తెలియుచుండుటచేతను నితర చాళుక్యశాసనములనుబట్టి రాజరాజుయొక్క రాజ్యకాలము క్రీ. శ. సం 1061 లో నంతమయ్యె నని తెలియుచుండుటచేతను, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి రెండవ శక్తివర్మ తామ్రశాసనమునుబట్టి యతఁడు క్రీ. శ. 1061 సం. ములో పట్టాభిషిక్తుఁడై యుండె ననియు నీశాసనమునుబట్టి యీతఁ డొకసంవత్సరము రాజ్యమేలె నని తెలియుచుండుటచేతను నీరాజుయొక్క రాజ్యప్రారంభసంవత్సరము క్రీ. శ. 1062 అనియు నీదానశాసనములకాలము క్రీ. శ. 1072 అనియుఁ దేలుచున్నది.

—:శాసనములలోని విషయములు:—

ఈరెండుశాసనములలోని విషయములును రాజరాజువలెకును, ఇదివఱలో నేనుప్రకటించిన యీరాజుయొక్క పాములవాకతామ్రశాసనములోని విషయములను, బోలియున్నవి. అనఁగా, నిందలి మొదటి 48 పంక్తులును సరిగా, ఆశాసనపు మొదటిభాగమున నొక్కభాషతో, నొక్కలిపితోఁ గనఁబడుచున్నవి. వంశక్రమము, కాలములు సరిపోవుచున్నవి. మఱియు, నీరాజుయొక్క వంశక్రమ

కాలనిర్ణయములు శక్తివర్మ, విమలాదిత్యుఁడు, రాజరాజు, మొదలగురాజులతామ్ర శాసనములలో వర్ణింపఁబడినవానితో సరిపోవుచున్నవి. వంశక్రమమిట్లున్నది :—

చంద్ర, బుధ, పురూరవ, ఆయు, నహుష, యయాతి, పూరు, జనమేజయ, ప్రాచీశ, సైన్యయాతి, హయపతి, సార్వభౌమ, జయసేన, మహాసేన, ఈశానక, క్రోధానక, దేవకి, ఋభుక, ఋక్షక, మతివర, కాత్యాయన, నీల, దుష్యంత, భరత, భుమన్యు, సుహోత్ర, హస్తి, విరోచన, అజమిల, సంవరణ, సుధన్వ, పరీక్షిత్, భీమసేన, ప్రదీపన, శంతను, విచిత్రవీర్య, పాండురాజ, పంచపాండ, వాభిమన్యు, పరీక్షిత, జనమేజయ, క్షేమక, నరవాహన, శతానీక,ఉదయనులును, దర్వాత 59 రాజులును అయోధ్యాసింహాసనము నేలిరి. అప్పు డావంశమునకుఁ జెందిన విజయాదిత్యరాజు దక్షిణాపథమును జయించుటకయిబయలుదేఱి, త్రిలోచనపల్లవుని దఱిమి, దైవయోగమున మరణించెను. అప్పుడు రాజ్య మల్లకల్లోలమయ్యెను. ఆసమయమున గర్భవతి యగురాజుభార్య, పురోహిత మంత్రిసహాయమున ముడివేము గ్రామమును (ఇది కడపజిల్లాలోని పెద్దముడియము గ్రామమని కొందఱిమతము) చేరి, యం దొక బ్రాహ్మణుఁడగు విష్ణుభట్టసోమయాజిచేఁ బోషింపఁబడి, తనకుఁ గల్గిన మగశిశువునకు విష్ణువర్ధనుఁ డని పేరిడెను. అతఁడు పెద్దవాఁడై తనతల్లివలన సంతతియుం దెలిసికొని, చాళుక్యగిరి కేగి, నందాదేవి నారాధించి, కుమారనారాయణమాతృగణములఁ దృప్తిపఱిచి, రాజచిహ్నములగు శ్వేతాతపత్రము, శంఖము, పంచమహాశబ్దములు, జుడా,ఢక్కా, వరాహలాంఛనము, పింఛ, కుంత, సింహాసనాదులను గైకొని, కదంబ, గంగాదిరాజుల నోడించి, సర్వదక్షిణాపథము నేలెను. అతనితర్వాత నాతనికొడుకు విజయాదిత్యుఁడు రాజ్య మేలెను. తర్వాత నాతని కొడుకు పులికేశి మహారాజు రాజ్య మేలెను. తర్వాత నాతనికొడుకు కీర్తివర్మయుఁ, దర్వాత నాతనికొడుకు సత్యాశ్రయవల్లభేంద్రుఁడును (రెండవపులికేశి మహారాజు) రాజ్య మేలిరి. ఈతనితమ్ముఁ డగు కుబ్జవిష్ణువర్ధనుఁడు 18 సం॥లు వేంగిదేశము నేలెను. అతనికొడుకు జయసింహుఁడు 33 సం॥లు, ఇతనితమ్ముఁ డింద్రరాజు 7 దినములు నితనికొడుకు విష్ణువర్ధనుఁడు 9 సం॥లు నితనికొడుకు మంగియువరాజు 25 సం॥లు, నితనికొడుకు రెండవజయసింహుఁడు 13 సం॥లు, నితనితమ్ముఁడు మూఁడవవిష్ణువర్ధనుఁడు 37 సం॥లు, నితనితమ్ముఁడు కొక్కిలి ½ సం॥ రాజ్య మేలిరి. మూఁడవవిష్ణుని కొడుకు విజయాదిత్యుఁడు 18 సం॥లు, నితనికొడుకు నాల్గవవిష్ణువు 36 సం॥లు, నితనికొడుకు రెండవవిజ

యాదిత్యుఁడు 48 సం॥లు, నితనికొడుకు కలివిష్ణువర్ధనుఁడు 1½ సం॥మును రాజ్యమేలిరి. ఈతనిపెద్దకొడుకు గుణకవిజయాదిత్యుఁడు 44 సం॥ములును రాజ్యమేలిన తర్వాత, రెండవకొడుకగు విక్రమాదిత్యుని కొడుకు మొదటి భీమరాజు 30 స॥లు రాజ్యమేలెను. తర్వాత నీభీమరాజుపుత్రుఁడు నాల్గవవిజయాదిత్యుఁ డాఱు మాసములును, నీతనికొడుకు అమ్మరాజు 7 సం॥లును రాజ్యమేలిరి. అమ్మరాజు తమ్ముఁడగు రెండవభీముఁడు యుద్ధమల్లుని దేశమునుండి తఱిమివేసెను.

కాని పాములవాకశాసనమునం దీసందర్భమున నిట్లున్నది:—అమ్మరాజు కొడుకగు విజయాదిత్యుని దఱుమఁగొట్టి తాడపరాజు (ఇతఁడు కలివిష్ణువర్ధనుని మూఁడవకొడుకగుయుద్ధమల్లుని కొడుకు) ఒకమాసము రాజ్య మేలెను. అతనిని జయించి చాలుక్యభీమతనయుఁ డగు విక్రమాదిత్యుఁడు 11 మాసములు రాజ్యమేలెను. తర్వాత, తాడపరాజుకొడుకు రెండవయుద్ధమల్లుఁడు 7 సం॥ములు పరిపాలించెను. అతనిని దేశమునుండి వెడలఁగొట్టి, అమ్మరాజు తమ్ముఁడగు రెండవ భీముఁడు 12 సం॥ములు రాజ్యమేలెను. తరువాత భీమరాజు కనిష్ఠపుత్రుఁడు దానార్ణవుఁడు 25 సం॥లు రాజ్య మేలెను. తరువాత భీమరాజుపెద్దకొడుకు దానార్ణవుఁడు 3 సం॥లు రాజ్య మేలెను. తరువాత వేంగిదేశము 27 సం॥ లరాజకముగా నుండెను. తరువాత దానార్ణవునికొడుకు శక్తివర్మ శత్రువులనుజయించి 12 సం॥లు భూమిని బాలించెను. తరువాత నతనితమ్ముఁడగు ముమ్మడిభీమరాజు 7 సం॥రములు పరిపాలించెను. తరువాత నతనిపెద్దకొడుకు రాజరాజు 41 సం॥లు రాజ్యమేలెను. తరువాత విమలాదిత్యునికి (ముమ్మడిభీమునకు) చోళవంశపురాణి యగు మేడవ మహాదేవివలనఁ బుట్టిన విజయాదిత్యరాజు తన సవతిసోదరుఁడగు రాజరాజు లేని కాలమున వీరలక్ష్మిని (వేంగిరాజ్యమును) బట్టుకొనియెను. తరువాత విజయాదిత్యుఁడు తనకొడుకగుశక్తివర్మను రాజ్యమునం దుంచెను. అతఁ డొక సంవత్సరము రాజ్యమేలి చనిపోఁగా విజయాదిత్యుఁడు ధర్మసంస్థాపనమునకై రాజ్యమును రక్షించునిమిత్తము తనభుజశక్తిచే భూమినిరక్షించెను. (తరువాత నతని సద్గుణములు వర్ణింపఁబడెను.) ఈరాజు కలియుధిష్ఠిరుఁడు, సర్వలోకాశ్రయుఁడు, శ్రీవిష్ణువర్ధన, మహారాజాధిరాజ, రాజపరమేశ్వర, పరమభట్టారక, పరమబ్రహ్మణ్యాది బిరుదములు గలవాఁడు. ఈవీరవిజయాదిత్యమహారాజు గుద్దవాడి విషయమందలి రాష్ట్రకూటప్రముఖులను, కుటుంబినులను బిలిచి, మంత్రి, పురోహిత, సేనాపతి, యువరాజదౌవారికులయెదుట నిట్లాజ్ఞాపించెను,

పౌనదోవవాస్తవ్యుఁడును, వేదవేదాంగమీమాంసాశాస్త్రములందు తీర్ణుఁడును, పరాశరగోత్రీయుఁడును, పంపనార్యుని మనుమఁడును, కేశవునికొడుకును నగుపంపనభట్టోపాధ్యాయునకుఁ దన సంతాన బలాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధికై యుత్తరాయణకాలమున మావిండేవుగ్రామమును సర్వవిధములైన పన్నుల నుండి తప్పించి, దానమీయఁబడెను. ఇది తెలియఁబడునుగాక. దానమీయఁబడినగ్రామమునకుఁ దూర్పున కూడ్ల, దక్షిణమున కడముంగ, పశ్చిమమున సంపనియ, ఉత్తరమున కోరుమిల్లిగ్రామములు సరిహద్దులు. (రెండవజత శాసనమునఁ జేయఁబడిన దానముగూడ నీపంపనార్యునికే చేయఁబడెను. కాని దానగ్రామము పేరు కృందయ. దానికి సరిహద్దులు. తూర్పునవీరవిజయాదిత్య బ్రహ్మాధేయం, దక్షిణమున పచ్చురపల్లి, పశ్చిమమున పాదరపల్లి, ఉత్తరమున ద్రాక్షారామము- మొదటిజతయందుఁ దెలుపఁబడిన దానగ్రామమునకు వలె నీశాసనమునందు దానముచేయఁబడిన యగ్రహారమునకుఁగూడ నతివివరముగ సరిహద్దు లాకాలపు తెలుఁగుభాషయందు వచనరూపమునఁ దెలుపఁబడెను.) ఈశాసనములయాజ్ఞప్తి పంచప్రధానులు. శాసనములను రచించిన కవి ముత్తయభట్టు. శాసనములను లిఖించినవానిపేరు పట్టల. ఈరెండుశాసనములును రాజుయొక్క 12 వ రాజ్యసంవత్సరమునఁ జేయఁబడినట్లు తెలుపఁబడినది.

—:శాసనముల లిపి, భాష:—

శాసనముల లిపి తూర్పుచాళుక్యలిపి లేక వేంగిలిపి యనుప్రాచీనపు తెలుఁగులిపి. ఈశాసనములు 11 వ శతాబ్దపువగుటచేత లిపి యవస్థాంతరము ను బొందినది. ఈశతాబ్దపు తూర్పుచాళుక్యశాసనములలోనెల్లవానియందు ను నిట్లే యగపడుచున్నది. ఇందలివింతయక్కరములు "ర, డ" ఇవిరెండువిధము లగురూపములను బొందియున్నవి. ఇట్టిలిపితోనే నన్నయభట్టు రచియించిన యాంధ్రమహాభారతమువ్రాయఁబడినదనియెఱుంగునది. భాష:-రెండుశాసనములలోని భాషయు సంస్కృతమే. కాని దానగ్రామములయొక్క సరిహద్దులను, దెలుపుచోటుల మాత్రము 11 వ శతాబ్దపు తెలుఁగుభాష వాడఁబడినది. ఈపద్ధతియే యాకాలపు శాసనములలో సాధారణముగా నవలంబింపఁబడుచుండెను. శాసనములలోని తెలుఁగుభాగములనుబట్టి యాకాలపుఁ బదములు, వ్యాకరణపద్ధతులుఁ దెలియుచున్నవి. శాసనములభాషయందున్న సమాసము లిప్పటితెలుఁగుప్రయోగములకు బహువిరుద్ధముగా నున్నవి. ఈశాసనములందును, రాజరాజుని నందంపూండి

శాసనములందునున్న యభట్టుయొక్క యాంధ్రమహాభారతమునందును గలసమాసము లొక్కరీతిగా నున్నవి. మచ్చున క్రిందియుదాహరణములు చూడఁదగును.

(1) నందంపూణ్డిశాసనము.

పూర్వతః ఇయ్యాఁరియుం బిల్లెమపెద్దపూణ్డియుం బొలగరుసున పల్లమున కొణ్డియగుంటసీమా.

(2) ర్యాలిశాసనము (రెండవజత.)

పూర్వతః క్రుందదిపథువ తూపుఁన కట్టయు వీరవిజయాదిత్యబ్రహ్మదేయమున పొలగరుసు థాకరోమి యయువాడ పొలగరుసునుం గూడిన ముయ్యాలి కుఱ్ఱుసీమా.

(3) ర్యాలిశాసనము (మొదటిజత.)

పూర్వతః మాఘణ్డొటి పొలమునం గూడ పొలమునుం గోరుమిల్లిపొలమునుం గూడిన ముయ్యాలికుఱ్ఱున నుండి దక్షిణమించి పోయిన ముండకోలియసీమా.

(4) ఆంధ్రమహాభారతము. ఆదిపర్వము. IV-215.

పరలోకవిధులు వెలయఁజేసె, బాంధవులయు బ్రాహ్మణులయుఁ దోడ భానునిభుఁడు.

ముయ్యాలికుఱ్ఱు, కుఱ్ఱు, రేవ, ఎంగట్ట, పొలగరుసు, క్రయ్య, వ్రంత, ముండకోలి, మొదలగుపదము లిప్పుడు ప్రయోగించుట లేదు. వీనియర్థములు వింతగానుండును.

— శాసనముల ముఖ్యత. —

ఈశాసనములలోని వంశక్రమమును, ఆకాలపు టితరచాళుక్యశాసనములలోని వంశక్రమమును, రాజరాజనరేంద్రునివఱకు నొక్కవిధముగానే వర్ణింపఁబడినవి. కాని యీశాసనములందు విజయాదిత్యుఁడు వేంగిరాజ్యమును దనభుజశక్తిచే సంగ్రహించె నని చెప్పఁబడినది. మఱియు, నట్లు చేసిన తరువాత నాతని కొడుకు శక్తివర్మను సింహాసనముపై నెక్కించె ననియు, నాతఁ డొక్కసంవత్సరము రాజ్యముచేసి చనిపోయిన తరువాత ధర్మసంస్థాపనమునకై తనయొక్క భుజశక్తిచే వీరలక్ష్మిని గైకొని రాజ్యమునుస్థాపించె ననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇదివఱలో నేను బ్రకటించినట్టి యీరాజుయొక్క పాములవారి తామ్రశాసనమున వేఱొకకథ గలదు. రాజరాజు 12 సం॥లు రాజ్యమేలినతరువాత విజయాదిత్యుఁ డాతనిరాజ్యమును బట్టుకొనె ననియు, శాలివాహనశకము 952 లేక క్రీస్తుశకము1030 సంవత్సర

మున విజయాదిత్యుని పట్టాభిషేకమహోత్సవము జరుపఁబడెననియు, వర్ణింపబడి నది. దీనినిబట్టి, క్రీ॥ సం॥రము 1019 రాజరాజుయొక్క మొదటిపరిపాలన సంవత్సర మనియు, ప్రాయశః విమలాదిత్యుని చిట్టచివరిపరిపాలనాసంవత్సర మనియుఁ, దేలు చున్నది.

విమలాదిత్యుని రణస్థపూడితామ్రశాసనమునుబట్టి యాతఁడు క్రీ. సం. 1011 మే నెలలో పట్టాభిషిక్తుఁ డయ్యె ననియుఁ దెలియుచున్నది : పాములవాక, నం దంపూడి, కోరుమిల్లి, చిత్తూరు, చెల్లూరు తామ్రశాసనములనుబట్టి యతఁడు 7 సం॥లు మాత్రమే రాజ్యమేలినట్లు తెలియును. ఈహేతువుచేత నతనిరాజ్య ము 1018 లో నంతమయ్యె ననియు, నాసంవత్సరముననే యాతనికొడుకు రాజ రాజనరేంద్రుఁడు రాజ్యమునకు వచ్చె ననియు, దేలుచున్నది. అయినచో నీవిజ యాదిత్యుని పాములవాకశాసనమునఁ జెప్పఁబడినట్లు రాజరాజు 12 సం॥రములు (1018 మొదలు 1030 వఱకు) రాజ్యమేలి తర్వాత విజయాదిత్యునిచే నోడిం పఁబడె ననియుఁ దేలును, గనుక, నాతనిపట్టాభిషేకము 1030 లో జరిగియుండవ చ్చును. కాని యీవిషయము లన్నియు నీర్యాలిశాసనములలోఁ జెప్పఁబడియుం డలేదు. ఇంతియేకాక రాజరాజు 41 సం॥ములు పరిపాలన చేసినతరువాత, (అనఁ గా క్రీస్తు 1061 సం॥ న విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమును బలాత్కారముగా సంగ్ర హించి తనకొడుకు శక్తివర్మను సింహాసన మెక్కించి యాతఁ డొక సంవత్సరము రా జ్యముచేసి చనిపోఁగాఁ దానే రాజ్య మేలె నని చెప్పఁబడినది. ఆకాలమున రాజ రాజు కొడు కగు రాజేంద్రచోళుఁడు రాజ్యమునకు రావలసియుండఁగా విజయా దిత్యుఁడు బలాత్కారముగాఁ దానిని సంగ్రహించెను. బహుశః యిట్లులుగావించి యుండుట కిది రెండవసారియై యుండును. పాములవాక శాసనమునందుఁ జేయఁ బడిన దానములనుబట్టి విజయాదిత్యుఁడు రాజ్యమును బ్రథమమున బలాత్కార ముగాఁ దీసికొనియుండును. కాని వెంటనే సవతియన్నగా రగురాజరాజుచే నోడింపఁబడి యుండును. అప్పుడు రాజరాజు యొక్క పరిపాలనానంతరము వఱ కును వేచియుండి రాజ్యమును దిరిగి లాగుకొని యుండును. అనఁగా మొదటి సారి రాజరాజుపరోక్షమందును, రెండవసారి రాజరాజు చనిపోయిన తర్వాతను, రాజ్యమును సంగ్రహించియుండును. రెండవసారి సంపాదించినరాజ్యము స్థిర ముగఁ దనస్వాధీనమునం దుండుటచేతను, మొదటిసారి తాను సంపాదించి యేలి నది స్వల్పకాల మగుటచేతను శాసనములయం దీవిధమున వర్ణింపఁబడియుండును.

మొదటిజతనుండి పాఠములు.

(C. P. No. 8 of 1924-25)

మొదటిరేకు, రెండవప్రక్క.

1. శ్రీధామ్నః పురుషోత్తమస్య మహతో నారాయణస్య ప్రభో ర్నాభీపంక రుహా ద్బభూవ జగత
2. స్స్రష్టా స్వయంభూ స్తతః జజ్ఞే మానససూను రత్రి రితి య స్తస్మాన్మునే రత్రిత స్సోమో వంశకర
3. స్సుధాంశు రుదిత శ్శ్రీకంఠచూడామణిః తస్మా దాసీ త్సుధాసూతే ర్బుధో బుధసుత స్తతః తస్మా
4. త్పురూరవానామ చక్రవర్త్తీ సవిక్రమః తస్మా దాయు స్తతో నహుష స్త తో యయాతి శ్చక్రవర్త్తీ త
5. తః పురు రితి చక్రవర్త్తీ తతో జనమేజయో శ్వమేధత్రితయస్య కర్త్తా తతః ప్రాచీశః తత స్సైన్య
6. యాతి స్తతో హయపతి స్తత సా(స్సా)ర్వభౌమ స్తతో జయసేన స్తతో మహాయోమ స్తస్మా దైశానకః
7. తతః క్రోధానకః తతో దేవకి స్తస్మా దృభుకః తస్మా దృక్షుకః తతో మతివర స్సత్రయాగయాజీ
8. సరస్వతీనదీనాథః తతః కాత్యాయన స్తతో నీల స్తతో దుష్యంతః తత్పు త్రః గంగాయమునా
9. తీరే యదవచ్ఛిన్నం నిధాయ యూపాన్ క్రమశః కృత్వా తథా శ్వమేధా (ధో)న్నామ మహాకర్మ్మా చరత ఇతి యోల
10. భరత తతో భరతా ద్భూమన్యు స్తత స్సుహోత్ర స్తతో హస్తీ తతో విరోచన స్తస్మా దజమిల స్తత స్సంవ
11. రణః తస్యాథ తపనసుతాయా స్తపత్యా శ్చ సుధన్వా తతః పరీక్షి త్తతో భీమసేనః తతః ప్రదీపనః
12. తత శ్శంతను స్తతో విచిత్రవీర్య్యః తతః పాణ్డురాజః పుత్రా స్తస్య చ ధర్మ్మజభీమార్జ్జుననకులసహ
13. దేవాః పంచేంద్రియవ త్పంచ స్య విషయగ్రాహిణ స్తత్ర యేనాదాహి విజిత్య ఖాణ్డవ మఘోగా
14. ణ్డీవినా వజ్రిణం యుద్ధే పాశుపతాస్త్ర మస్థకరిపో శ్చాలాభి దైత్యా న్బ హూన్ ఇంద్రార్ధాసన

రెండవ రేకు, మొదటిప్రక్క.

1. మధ్యరోహి జయినా యత్రాలి(ల)కేయాదికాన్ జిత్వా స్వైర మకారి వంశ విపినచ్ఛేదః కురూణాం
2. విభోః తతోర్జునా దభిమన్యు స్తతః పరీక్షిత్ తతో జనమేజయః తతః క్షే మక స్తతో నర
3. వాహనః తత శ్శతానీక స్తస్మా దుదయనః తతః ప్రభృతి ష్వవిచ్ఛిన్నసంతానే ష్వయోధ్యాసింహాసనాసీనే ష్వేకోన్న
4. షష్టిచక్రవర్తిషు గతేషు తద్వంశ్యో విజయాదిత్యో నామ రాజవిజిగీషయా దక్షిణాపథం గత్వా త్రిలోచనప
5. ల్లవ మధిక్షిప్య దైవదురీహయా లోకాంతర మగమత్ తస్మిన్సంకులే పురో హితేన వృద్ధామాత్యైశ్చ సా
6. ర్ధ మంతర్వత్నీ తస్యమహాదేవీ ముదివేమునామాగ్రహార ముపగమ్య తద్వాస్తవ్యేన విష్ణుభట్టసో
7. మయాజినా దుహితృనిర్విశేష మభిరక్షితా విష్ణువర్ధన న్నందన మసూత సా తస్య కుమార
8. స్స్వ మానవ్యసగోత్ర హారీతిపుత్ర ద్విపక్షక్రమోచితాని కర్మాణి కారయి త్వా త మవర్ధయ
9. త్ సచ మాత్రా విదితవృత్తాంత స్స న్నిర్గత్య చలుక్యగిరౌ నందాం భగ వతీం గౌరీ మారాధ్య కుమారనా
10. రాయణమాతృగణాం శ్చ సంతర్ప్య శ్వేతాతపత్రైకశంఖపంచమహాశబ్దపా లికేతనపఢక్కా వరా
11. హలాంఛన పింఛ కుంత సింహాసన మకరతోరణకనకదణ్డగంగాయమునాదీని స్వకులక్రమాగతా
12. ని నిక్షిప్తానీవ సాంబ్రాజ్యచిహ్నాని సమాదాయ కదంబగంగాదిభూమిపా న్నిర్జిత్య సేతునర్మదామ
13. ధ్యం సార్ధసప్తలక్షం దక్షిణాపథం పాలయామాస తస్యాసీ ద్విజయాదిత్యో విష్ణువర్ధనభూపతేః
14. పల్లవాన్వయజాతాయా మహాదేవ్యా శ్చ నందనః తత్సుతః పులకేశివల్ల భః తత్పుత్రః కీర్తివర్మా

రెండవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. తస్య తనయః శ్రీమతాం సకలభువనసంస్తూయమాన మానవ్యసగోత్రాణాం హారీతిపుత్రాణాం కౌశి
2. కీవరప్రసాదలబ్ధ రాజ్యానాం మాతృగణపరిపాలితానాం స్వామిమహాసేన పాదానుధ్యాతానాం భగ
3. వన్నారాయణప్రసాదసమాసాదితవరవరాహలాంఛనేక్షణక్షణవశీకృతారాతి మణ్డలానాం
4. అశ్వమేధావభృథస్నానపవిత్రీకృతవపుషాం చాలుక్యానాం కుల మలంక రిష్ణో స్సత్యాశ్రయవల్లభేంద్రస్య
5. భ్రాతా కుబ్జవిష్ణువర్ధనో ష్టాదశవర్షాణి వేంగీదేశ మపాలయత్ తదాత్మజో జయసింహవల్లభ స్త్రయ
6. త్రింశతం తదనుజ ఇంద్రరా జస్స ప్తదినాని తత్సుతో విష్ణువర్ధనో నవవర్షాణి తత్సూను ర్మంగియువరాజ
7. పంచవింశతిం తత్పుత్రో జయసింహ స్త్రయోదశ తదవరజః కొక్కిలి ష్షణ్మా సాన్ తస్య జ్యేష్ఠో
8. భ్రాతా విష్ణువర్ధన స్త ముచ్చాట్య సప్తత్రింశతం అబ్దాన్ తత్పుత్రో విజయా దిత్య భట్టారకో
9. ష్టాదశ తత్పుత్రో విష్ణువర్ధన ష్షట్త్రింశతం తత్తనయో నరేంద్రమృగరాజ శ్చ ష్టాచత్వారింశతం త
10. త్పుత్రః కలివిష్ణువర్ధనో ధ్యర్ధవర్షం తత్సుతో గుణగవిజయాదిత్య శ్చతుశ్చ త్వారింశతం తద్భ్రాతుర్విక్ర
11. మాదిత్యస్య తనయ శ్చ(శ్చా)లుక్యభీమ స్త్రింశతం తత్సుతః కొల్లభిగణ్డ విజయాదిత్యః షణ్మాసాన్ తత్సూ
12. ను రమ్మరాజ స్సప్తవర్షాణి తం యుద్ధమల్లం పరిహృత్య దేశాత్ పిష్ట్వే తరేషామపి శాత్రవాణాం క్ష్మా మమ్మ
13. రాజానుజరాజభీమో భీమ స్సమా ద్వాదశ రక్షతి స్మ సత్పుత్రయో ర్దశ రథప్రతిమస్య తస్యాభీ
14. మస్య రామభరతోపమయోః కనీయాన్ దానార్ణవామ్మనృపయో రథ పంచవింశత్యబ్దా

మూఁడవరేకు, మొదటిప్రక్క.

1. సరత్న దవనీతల మమ్మరాజః ద్వైమాతురోమ్మనృపతే ర్దానన్నృపో రాజభీమ నృపతనయః విద్యా
2. కలాపచతుర శ్చతురంతమహీమపా త్సమాస్త్రిస్రఃఅనుద్ధానార్ణవా దాసీద్దై వదుశ్చేష్టయా తతః సప్తవిం
3. శతివర్షాణి వేంగీభూమి రనాయికా అత్రాంతరే దానన రేంద్రసూను శ్శ్రీశక్తి వమ్మా౯ సురరాట్సధమ్మా౯
4. యశ్శౌర్యశక్త్యా వినిహత్య శత్రూ న్సద్వాదశాబ్దా న్సమరక్షదుర్వీం తస్యా నుజః పాలితవా నథా
5. బ్దాన్ గాం సప్తసప్తాబ్ధివిలంఘికీర్తిః శ్రీరాజచాళుక్యకులప్రదీప స్తేజోనిధి మ్ము౯మ్మడిభీమభూ
6. పః తస్య శ్రీమా నాత్మజో రాజరాజో రాజత్తేజ రాజవంశాగ్రగణ్యః సై కాంచత్వారింశతం వత్స
7. రాణాం క్షోణీరక్షా దక్షిణో రక్షతిస్మ అపిచ విమలాదిత్యా చ్చోడాన్వయై కలత్మాత్
8. శ్చ మేడమమహాదేవ్యాః అజని(జ)యశ్శ్రీనిత్యో విజయాదిత్యో నరేశ్వరస్తు త్యః పరోక్షే
9. రాజరాజస్య భ్రాతుర్ద్వైమాతురస్య యః పర్యగ్రహీ న్మహీంరాజ్యశ్రియం వీరశ్రియాయుతః గృహీ
10. త్వా స్వసుతే స్నేహాత్ రాజ్యం శ్రీశక్తివమ్మ౯ణి న్యస్తం తస్మిన్ ధరా మేకం సంవత్సర్యా బ్దం దివం గతే అప్రాప్త
11. నుభవే సుతే విధివశాత్ ప్రాప్తాభిమన్య వివ స్వర్గ౯ం త్యక్తరుచి స్సుఖేషు విజయాదిత్యాధిపః పార్ధవత్
12. అసీనే విబుధైః కులక్రమాగతై రాప్తై రలం బోధితో ధమ్మ౯ం స్థాపయితుం కథంచి దకరోత్ బుద్ధిం ధరా
13. రక్షణే నిర్జేతుం ద్విషతాం భయం కలిమలన్నిర్ధూయ ధమ్మా౯నుద్ధరం సద్ధాయాయుగవర్తన న్నిజభుజే సం

శాసనమూలము.

మొదటిజతనుండి మూడవరేకు మొదటిప్రక్క.

౧౨ పుట కెదురుగ.

మూడవరేకు రెండవప్రక్క.

౧౩ పుట కెదురుగ.

నాల్గవ రేకు మొదటి ప్రక్క.

౧౪ పుటకెదురుగ.

నాల్గవ రేకు రెండవ ప్రక్క.

౧౫ పుటకెదురుగ.

రెండవజత - నాల్గవ రేకు రెండవప్రక్క.

౧౬ పుట కెదురుగ.

అయిదవ రేకు మొదటిప్రక్క.

౧౭ పుట కెదురుగ.

అయిదవ రేకు మొదటిప్రక్క.

౧౫ పుట కెదురుగ.

మూఁడవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. స్థాప్య వీరశ్రియం దేవ శ్రీకరవాలభైరవనృపే సక్తే ధరాం రక్షితుం పృథ్వీ
శామనుఘా భవత్కృతయుగ స్పర్థాని
2. తో భూ త్తలిః ఉచ్చైర్నినాదితనిజై రపయోనపహాగ్రే యోభూపతి ర్వ
ధృత కార్ముకఖడ్గచక్రః యుద్ధే విడం
3. బయతి గర్జితపాంచజన్యం శౌరిం స నన్దకసుదర్శనశార్ఙ్గచాపమ్ భీమంగదా
యా ధనుషీంద్రసూనుం కు
4. న్తాయుధే యో నకులస్తథైవ హయాధిరోహే సహదేవముచ్చై ర్వదేవ్యష్ట్ర
జేతారి రపి ప్రజేతః కల్పానోకహపుష్ప
5. వ ర్షై ర్విజనైః కర్ణార్ణవతం సీకృతో రాజక్షేవసితాతపత్రరుచిరా భూపై శ్చిరో
భిర్ధృతా శ్రీభిశ్చన్దనచర్చికేవ హ్యా
6. దయే లిప్తా సుధాంశుప్రభే వాశాచక్ర మలంకరోతి ధవలాకీర్తిర్యదీయా
భృశం యే యాతా భరతాదయ
7. స్సుకృతినో యద్వంశజా భూభృత స్సతాన్వత్ర ప్రతిపాదితార్జితధనాస్సైత్రై
కవాచః పురా తే ప్రా
8. యేణ యుగానురూపగుణినః కాలేకలా వప్యహో సత్త్వైకస్థిరధీ స్సదర్పితాత
ధనో యస్సోమ
9. వంశోత్తమః యస్సత్యవాక్ స్వచరణార్పితచక్రి భీమసేనోపమర్దితరిపు
క్షితిపాలలోకః ధర్మోద
10. యః కలియుధిష్ఠిరనామధేయః శ్రీవిష్ణువర్ధననృపో జనకీర్తిలోలః సన
ర్వలోకాశ్రయశ్రీవి
11. ష్ణువర్ధనమహారాజాధిరాజో రాజపరమేశ్వరః పరమభట్టారకః పరమ
బ్రహ్మణ్యో మాతా
12. పితృపాదానుధ్యాతో శ్రీవీరవిజయాదిత్యదేవః * గుద్దవాడివిషయనివాసినో
రాష్ట్రకూట
13. ప్రముఖాన్ కుటుంబిన స్సమాహూయ మంత్రిపురోహితసేనాపతియువరాజ
దౌవారిక

---

* రెండవజత శాసనములో (నాల్గవరేకు, మొదటిపెడ అఖరుపంక్తిలో) ఈసందర్భమున రాజుపే రివ్వఁబడలేదు. తక్కి నవిషయము లన్నియు పరిసమానముగనే యున్నవి. (దాని ఛాయా పటము చూడుఁడు)

నాల్గవ రేకు, మొదటి ప్రక్క.

1. *సమక్షమిత్థ మాజ్ఞాపయతి ఆసీత్పితామహో యస్య పితామహసమ ద్యుతిః పంపనార్య
2. ఇతిఖ్యాతో వేదవి త్సర్వశాస్త్రవిత్ తస్మా దజని సత్సేవ్యః కేశవః కేశ వోపమః అధీతవే
3. దవేదాంగ స్సర్వశాస్త్రార్థతత్త్వవిత్ తస్మాత్ శ్రీమా నశేషేణ పీత్వా వాఙ్మయవారిధిమ్ ఉ
4. దితో దక్షిణాశాయా మగస్త్య ఇవ యో మునిః ఇష్ట మిష్టం యతో లోక శ్శాస్త్ర తత్త్వం సము
5. జ్జ్వలం సలక్షణం సమాదత్తే రత్నం రత్నాకరాదివ తస్మై వాసుదేవవాస్త వ్యాయ
6. వేదవిదే వేదాంగపారగాయ మీమాంసాశాస్త్రగురవే పరాశరగోత్రాయ షట్కర్మ
7. నిరతాయ పంపనభట్టోపాధ్యాయనామ్నే అస్మ త్సంతానబలాయురారో గ్యైశ్వర్యాభి
8. వృద్ధ్యర్థ ముత్తరాయణనిమిత్తే మానిడ్డేఱునామగ్రామ స్సర్వకరపరిహారే ణ సర్వేన
9. మస్యం దత్త ఇతి విదిత మస్తు వః అ స్యావధయః పూర్వతః కూడ్లః దక్షి ణతః కడముం
10. గ్గ పశ్చిమతః సంపనియ ఉత్తరతః కోరుమిల్లి అస్యైవ క్షేత్రసీమానః పూ
11. ర్వతః మాప్రడ్డేటిపొలమునుం గూడ్లపొలమునుం గోరుమిల్లిపొలమునుం గూడి

---

* ఈపంక్తి, రెండవజతశాసనములో నాల్గవరేకు, రెండవప్రక్క, రెండవపంక్తిగా నీయఁ బడినది. తర్వాతవిషయములు రెండింటియందును వేఱుగానున్నవి. శాసనాంతమునఁ గల "అస్యో పరి న కేనచిత్ బాధా కరణీయా" అనుపదములు మొదలు ఆఖరువఱకుఁ దిరిగి రెండుజతలశాసనముల లోని విషయములు సరిపోవుచున్నవి. రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25) నాల్గవరేకు రెండవప్రక్కనున్న విషయములును, ఐదవరేకు మొదటిప్రక్కనున్న విషయములను నీక్రింద ఛాయా ముద్రల సహాయమునఁ గూడఁజూపఁబడినవి.

నాల్గవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. నముయ్యాలికుట్రున నుణ్డి దక్షిణమించిపోయిన ముణ్డకోలియసీమ, ఆగ్నేయ
2. తః కూడపొలములోని కడములకోలిపసుమటి కొమ్మునుంగహాముక్కునయునూ
3. వుణ్డేటి పొలమునుంగూడిన ముయ్యాలికుట్ర సీమా దక్షిణతః మావుణ్డేటి కా
4. శ్రేనివనము దక్షిణమున ఎంగట్టపొదలసీమా నైరృత్యతః కుబ్బులోపు గాంగల
5. పొలమునకు సంపనియు పొలగరుస సీమా పశ్చిమతః కోరుమిల్లినా
6. రనపెద్దిరిచేని మొల్లిమొనసుణ్డి తూర్పిరించి వచ్చిన నారసమడుగవు
7. లచేననుణ్డి ఉత్తరమించి పోయినకోరుమిల్లిపొలగరుస సీమా వాయవ్య
8. తః కోరుమిల్లిపొలములో నుత్తరమించి పోయిన అడ్డపుంద్రోవ దక్షిణము తలయ
9. సీమా ఉత్తరతః అడ్డపుంద్రోవ దక్షిణము తలనుణ్డి తూర్పిరించి పోయిన కోరుమి
10. ల్లిపొలమును మావుణ్డేటిపొలము నడిమి అవుఱుగడ్డలలోని పల్లమసీమా
11. ఐశాన్యతః కోరుమిల్లిపొలగరుసును మావుణ్డేటి పొలగరుసునునడిమిఅ

ఐదవరేకు, మొదటిప్రక్క.

1. వుఱుగడ్డలలోని పల్లమునసుణ్డి దక్షిణమించిపోయిన కోరుమిల్లిపొలము
2. న మొల్లి మొన నైరృతిమూలయు సీమా* అస్యోపరి న కేనచిత్ బాధా కరణీయా
3. యః కరోతి సపంచభి ర్మహాపాతకై స్సంయుక్తో భవతి తథోక్తం వ్యాస మునినా ష
4. ష్టిం వర్షసహస్రాణి స్వర్గే మోదతి భూమిదః ఆక్షేప్తా చానుమంతా చ తాన్యేవ
5. నరకే వసేత్ ఆజ్ఞప్తిః పంచప్రధానాః కవి రిహా ముత్తయభట్టః లేఖకః
6. పట్టలః శ్రీమ ద్విజయరాజ్యసంవత్సరే ద్వాదశే దత్తమిదం శాసనమ్.

---

* ఇక్కడనుండి చివరవరకు రెండుజతల శాసనములలోని విషయములు నొక విధముగానే సరిపోవుచున్నవి.

రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25.)

నాల్గవరేకు, రెండవప్రక్క.

1. కూటప్రముఖాన్ కుటుంబిన స్సమాహూయ మంత్రిపురోహిత సేనాపతి యువరాజదౌవారి
2. కసమక్షం మిత్థ మాజ్ఞాపయతి ఆసీత్పితామహో యస్య పితామహసమద్యు తిః పంపనా
3. ర్య ఇతి ఖ్యాతో వేదశాస్త్రార్థతత్వవిత్ తస్మాత్సమభూ త్కేశవశర్మ సమదిత వేద వేదపరమ్
4. సః యత్పృష్ఠేభ్యః పారం విద్వద్భి న్నైవగమ్య శమతి నోభిః తస్మాత్ శ్రీమా నశోఫీనాపీత్వా వాజ్ఞ
5. య వార్ధిమ్ ఉదితో దక్షిణాశాయా మగస్త్య ఇవ యోమునిః ఇష్ట మిష్టం యతో లోక శ్చాస్త్ర
6. తత్వం సముజ్వలం సలక్షణం సమాద్ధత్ర రత్నం రత్నాకరాదివ జ్ఞానాసి లూనాః విలకప్మర
7. పరిః శ్రమణ సర్వాస్వేపయాస్వే జేతా సచ్ఛక్రసంసేవిత పాదపద్మో వి భాతి యో భూసుర
8. చక్రవర్తీ తస్మ పౌసుదోవనామగ్రామవాస్తవ్యాయ పంపనార్యాయ పరాశరగోత్రాయ షట్క
9. ర్మ నిరతా యా స్మత్సంతానబలాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధయే కృం మయేనామగ్రామం సర్వ
10. యకరపరిహారేణ సర్వనమస్య మగ్రహారి కృత్వా ఏకభీగి చలివిసంపత్స హితముత్తరాయణ
11. నిమిత్తదత్త ఇతి విదితమస్తు వః అన్య గ్రామసీమానః పూర్వత పీరవిజయా దిత్య బ్రహ్మధేయః
12. దక్షిణతః పచ్చుఅపల్లిః పశ్చిమతః పాదరిపల్లిః ఉత్తరతః దాక్షారామః అస్యవృక్షత్ర సీమానః

రెండవజత (C. P. No. 9 of 1924-25.)

ఐదవ రేకు, మొదటిప్రక్క.

1. పూర్వ్వతః కృండదివకువ తూర్పున కట్టయు వీరవిజయాదిత్య బ్రహ్మద
యముగ పొలగరుసు
2. డాకరోమి యయ్యవాడ పొలగరుసు నుం గూడిన ముయ్యలికుట్ర సీమా
ఆగ్నేయతః ముయ్య
3. లికుట్రనుణ్డి దక్షిణా మించిపాఱిన చోడిపల్లమసీమా దక్షిణతః వీరవిజ
యాదిత్యబ్రహ్మ
4. దేయముగ పొలగరుసు న గ్రుందుదిపొలగరుసునం బొఱిన అవుఱుగడ్డల
లోని క్రయ్యయ సీ
5. మా నైరుత్యతః కణ్డఱమకు నెఱిసీమా పశ్చిమతః గాడవాలుంబుట్టల పడు
మటి అవుఱుగడ్డల
6. లోని క్రయ్యనుణ్డి రాజరాజవే అని వేఱువునం బెద్దడాకరోమిపొలమునుం
గ్రుద్దదిపొ
7. లమునం గూడిన ముయ్యలికుట్ర సీమా వాయవ్యతః పెద్దడాకరమి వృత
వషపొలమున
8. యుం గరణపుంబొలమునయుం గృందుదీపొలమునయుం నడిమిపెద్దవ్రంతయు
దక్షిణమించివచ్చిన పొల
9. గరుసునుం గూచియనాయకు చెఱువుపడుమటికట్టయు నిచ్చెఱువున ఆగ్నే
యముగ మూలను
10. ణ్డి వచ్చిన ఎంగట్టసీమా ఉత్తరతః కృంకుదివడువ ఉత్తరమున కట్టయు న
య్యవాడపొలగరుసున
11. డిమి ఎంగట్టసీమా ఐశాన్యతః ఇప్పడువ కీశానమున కట్టయసీమా అస్యోపరి
న కేనచిత్ బాధాకర
12. ణీయా యః కరోతి సపంచభిర్మ్మహాపాతకైర్య్యుక్తో భవతి తథా వ్యాసే
న గీతః షష్టివర్షసహ
13. స్రాణిస్వర్గ్గే మోదతి భూమిదః ఆక్షేప్తా చానుమంతా చ తాన్యేవ నరకే
వసేత్ అజ్ఞప్తిః పంచ

ఉత్తరరామాయణము - రజకునివృత్తాంతము.

—: కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు- ఎం. ఏ. బి. ఎల్. కాకినాడ :—

పట్టాభిషేకానంతరము శ్రీరాముఁడు సీతను బరిత్యజించుటకుఁ గలకారణ మొకరజకుని నిందావాక్యము లని జనశ్రుతి నుడువుచున్నది. ఈరజకుని వృత్తాంతము నేఁటినాటకములలోను, సినీమాప్రదర్శనములయందును నోట వచింపరాని బూతులతోడను, నసభ్యము లగుపాటలతోడను, దుర్నీతిబోధక మగుకథాసందర్భముతోడను జిత్రింపఁబడుచున్నది. ఇందులకు గ్రంథప్రమాణము లేమైనఁ గలవా, యున్నచో నది రసపోషక మగునా, దృశ్యప్రబంధముల నది జూపఁదగునా యనువిషయములు మన మవశ్యము చర్చింపఁదగినవి.

ఉత్తరరామాయణకథాసందర్భమునకు ముఖ్య మగు ప్రమాణ ముత్తరకాండమే-దీనియం దీసీతాపరిత్యాగకారణము నలువదిమూఁడవసర్గమునఁ గలదు. శ్రీరాముఁడు పేరోలగముననుండి భద్రుఁడు, విజయుఁడు నున్నగువారి పరిహాసవాక్యముల వినుచు, భద్రుని నగరవార్తలఁ దెలుపు మన నాతఁడు జనుల శుభాశుభవాక్యముల నివేదించును. అంత శ్రీరాముఁడు తనతమ్ముల కాపౌరాపవాదమును దెలిపి, గంగయవలియొడ్డున వాల్మీకియాశ్రమమున సీతను బరిత్యజింప లక్ష్మణున కాజ్ఞాపించును. భద్రునివాక్యము లిటఁ జూపుదును.

"దుష్కరం కృతవా న్రామ స్సముద్రే సేతుబంధనమ్
అశ్రుతం పూర్వకైః కైశ్చి ద్దేవై రపి సదానవైః ॥
రావణశ్చ దురాధర్షో హత స్స బలవాహనః
వానరాశ్చ వశం నీతా ఋక్షాశ్చ సహరాక్షసైః॥
హత్వా చ రావణం యుద్ధే సీతా మాహృత్య రాఘవః
అమర్షం పృష్ఠతః కృత్వా స్వవేశ్మ పున రానయత్ ॥
కీదృశం హృదయే తస్య సీతాసంభోగజం సుఖమ్
అంక మారోప్య హి పురా రావణేన బలాద్ధృతా ॥
లంకా మపి పురా నీతా మశోకవనికాం గతామ్
రక్షసాం వశమాపన్నాం కథం రామో న కుత్సతే ॥

అస్మాక మపి దారేషు సహనీయం భవిష్యతి
యథాహి కురుతే రాజా ప్రజా త మనువర్తతే ॥
ఏవం బహువిధా వాచో వదంతి పురవాసినః
నగరేషుచ సర్వేషు రాజన్ జనపదేషు చ ॥" (13.20 శ్లో)

ఇందు రజకునిప్రశంసయే లేదు. ఈశ్లోకములభావము రంగనాథరామాయణమున నిటులఁ జక్కగ వివరింపఁబడినది.

ద్విపద. అనవుడు భద్రుండుహస్తముల్ మొగిచి,జననాథ చెప్పెద సత్యవాక్యముల
వినుసుతుఁ డాదిగా నెల్లవానరుల, ఘనులైన ఋక్షులఁ గడిఁది రాక్షసులఁ
దనవారిఁ జేయుట, దారుణం బైన, వనరాశి గట్టుట వడినెత్తి చనుట
యఖిలలోకద్రోహి యైనరావణుని, సఖులతో సుతులతో సచివుల తోడ
వారణంబులతోడ వాజులతోడఁ, దేరులతోఁ గూడఁ దీవ్రబాణముల
ఖండించి వైచుట కడిఁది రాక్షసుల,దండించిలోకముల్ దయఁ గాచు టొప్పఁ
బట్టిన చెఱవోయి పగవానియింట, నట్టున్న జానకి ననురక్తుఁ డగుచు
గోప మంతయుఁ దక్కి కొనివచ్చి కుసుమ, చాపునిచేఁ జిక్కి చాపలం బెసఁగఁ
బ్రియము దలిర్పనాపృథివీతనూజఁ,గయికొని యున్నాఁడు కాకుత్స్థుఁ డెలమి
మనమునఁ గాంతల మార్తురు గొన్న, మనకు నిట్టిది గాదె మనరాజు గుఱిచి
యనునివి లోనుగా నల్పవాక్యములు, మునుకొని పురజనుల్ మూఁకలు గట్టి
రచ్చల వీథుల రాజేంద్ర నిన్ను, నచ్చట నచ్చట నాడుచుండుదురు—

యుద్ధానంతరము సీత తనపాతివ్రత్యమహిమచే నగ్నిప్రవేశ మొనర్చినది. శ్రీరాముఁ డిట్టికఠినవ్రత మామెచే నొనర్పఁజేయుట లోకాపవాదమును బోఁగొట్టుటకుఁ గాని తనకొఱకుఁ గాదు. అయిన నది లంకయందు జరుగుటచే నద్దాని నయోధ్యాపురవాసులు విశ్వసింపరయిరి. శ్రీరామునకు సీత పరమసాధ్వి యనియు, భర్తృచింతాపరాయణ యనియుఁ బ్రథమమునుండియుఁ దెలియును. భవభూతి తనయుత్తరరామచరితమున నీవిషయమును జక్కఁగ నిరూపించియున్నాఁడు.

'ఉత్పత్తిపరిపూతాయాః కి మస్యాః పావనాంతరైః
తీర్థోదకం చ వహ్నిశ్చ నా న్యతః శుద్ధి మర్హతః'

క. జననముచే శుచియగు నీ,వనజాక్షికి వేఱె శుద్ధి వలయునె తలఁపన్ !
జననుత తీర్థజలంబుల, ననలంబును శుద్ధిసేయునవియుం గలవే.

(రామయ్యపంతులుగారి యాంధ్రీకరణము.)

ఇదియే యుత్తరకాండమున (45 సర్గము) 'అంతరాత్మాచ మే వేత్తి సీతాం శుద్ధాం యశస్వినీం' అనురామవాక్యమున స్పష్టముగఁ దెలుపఁబడినది. జనాపవాదభయముచే శ్రీరాముఁడు సీతను బరిత్యజించినఘట్టమునఁ బెక్కుగ్రంథముల నీరజకప్రశంస గన్పడదు.

మహాకవి యగుకాళిదాసుఁడు తనరఘువంశమున (స-14-శ్లో 32) భద్రునివార్త నొక్కశ్లోకముననే వర్ణించియున్నాఁడు.

'నిర్బంధపృష్టస్సజగాద సర్వం స్తువంతి పౌరాశ్చరితం త్వదీయమ్
అన్యత్ర రక్షోభవనోషితాయాః పరిగ్రహాన్మానవదేవ దేవ్యాః ॥

(శ్రీరామునిచే నిర్బంధింపఁబడి భద్రుఁడిట్లుఁ బలికెను. ఓమానవశ్రేష్ఠుఁడా! రక్షోభవనోషిత యగుదేవిని దాము పరిగ్రహించి రనువిషయమునఁ దక్క దేవరవారిచరితమును బౌరులు నుతించుచున్నారు.)

కవిసార్వభౌముఁడు పౌరుల నిందావాక్యముల నిటు సంకుచిత మొనర్చుటయు, నొకశ్లోకార్ధభాగమున దాని నిముడ్చుటయు నౌచిత్యపోషణమున కని యూహింపవలయును. శ్రవ్యకావ్యము గాన కవి యొకశ్లోకమైన నీవిషయమును గూర్చి రచింపవలసివచ్చినది.

దృశ్యకావ్యముల భవభూతి రచిత మగునుత్తరరామచరితమున నిదియుఁ గానరాదు. రంగస్థలమున భద్రునినోట సీతాదూషణవాక్యముల నుచ్చరింపఁజేయుట రసపోషకము గా దని కవి గ్రహించియున్నాఁడు. పౌరవాక్యములఁ గొని తెచ్చిన భద్రుని దుర్ముఖుని జేసియున్నాఁడు. 'దుర్ముఖః—శృణోతు మహారాజః (కర్ణే) ఏవ మివ. రామః—అతి తీవ్రోయం వాగ్వజ్రః (ఇతి మూర్ఛతి). ఇందు రాముని పరిదేవనమువలనఁ బౌరుల నిందావాక్యముల మన మూహింప నగును. దివ్యచారిత్రు లగుసీతారాముల పవిత్రశీలమును రంగస్థలముపై రసపోషణ మెఱిఁగిన యేకవియు మఱియొకపాత్రముచే నిందయొనర్పఁజేయునా? కవి యౌచితిని రసపోషణమును బాటింపవలయును. లవునిచే శ్రీరామునిగూర్చి భవభూతిపలికించిన యుపాలంభవాక్యములను క్షేమేంద్రాదు లౌచిత్యభంగకరము లనితీవ్రముగ విమర్శించి రనుట మనకు విదితమే.

దిఙ్నాగమహాకవి తనకుందమాలానాటకమున నిట్టిపౌరవాక్యకథన మప్రస్తుత మని యాకథాభాగమును వదలి ప్రథమాంకమున సీతాలక్ష్మణులఁ బ్రవేశపెట్టియున్నాఁడు. సూత్రధారునిచే సీతాపరిత్యాగకారణమును జెప్పించెను.

'సూత్ర—(విలోక్య) కష్టంభోః అతికరుణం వర్తతే-
లంకేశ్వరస్య భవనే సుచిరం స్థితేతి
రామేణ లోకపరివాదభయాకులేన
నిర్వాసితాం జనపదా దపి గర్భగుర్వీం
సీతాం వనాయ పరికర్షతి లక్ష్మణోయమ్.

అయ్యో! యెంతకష్ట మెంతకష్టము! అతిదుఃఖకర మగు కార్యముజరుగు చున్నదే!

ఉ. రావణునింటనుండెను జిరంబుగ నంచు జనాపవాదభీ
త్యావిలమానసాంబురుహుఁడౌ రఘురామునిచే నిరస్త, సీ
తావనజేక్షణన్ జనపదంబులకుం దొలఁగించి గర్భిణిన్
ద్రోవ నరణ్యమధ్యమున ద్రోఁచ్చానిపోయెను లక్ష్మణుండిదే.
(వసురాయని యాంధ్రీకరణము.)

ప్రథమాంకమున లక్ష్మణుఁ డాత్మగతమున నిటులు పలుకును.

"సమాదిష్టో హ మార్యేణ—అథవా స్వామినా 'వత్స లక్ష్మణ! దేవ్యాః కిల సీతాయా రావణభవనసంస్థానా చ్చారిత్రం ప్రతి సముత్పన్నవిమర్శనాం పౌరాణా మన్యాదృశాః ప్రలాపాః ప్రవర్తంతే; త న్న శక్నోమి సీతామాత్రస్య కృతే శరచ్చంద్రనిర్మల స్యైక్ష్వాకుకులస్య కలఙ్క ముత్పాదయితుమ్."

లక్ష్మ—అన్నగారు, కాదు, ప్రభువుగారు నన్నుఁజూచి 'వత్సా! లక్ష్మణ! రావణభవననివాసమునుబట్టి సీతాదేవిచారిత్రవిషయమున సముత్పన్న విమర్శను లయి పురజనులు వేఱువిధముగాఁ బ్రలపించుచున్నారు. సీతామాత్ర మునకయి శరచ్చంద్రనిర్మల మగు నిక్ష్వాకుకులమునకుఁ గలంకము గలిగింపం జాలము.............................' అని యానతిచ్చిరిగదా?

ఈనాటకమునందే లక్ష్మణుఁడు సీతతో రామునిసందేశము నిటులు దెలుపుచున్నాఁడు-

"తుల్యాన్వయే త్యనుగుణేతి గుణోన్నతేతి
దుఃఖే సుఖేచ సుచిరం సహవాసి నీతి
జానామి కేవల మహం జనవాదభీత్యా
సీతే! త్యజామి భవతీం నతు భావదోషాత్."

చ. అనుగుణవంచుఁ, దుల్యమగు నన్వయముం గలదానవంచు, మే
ల్గొనముల స్తోకవంచు, నను గోడున మేలున వీడవంచునున్,
జనకజ! నే నెఱుంగుదును జక్కఁగ; ద్యజించితిఁ గేవలంబునన్
జనపరివాదభీతిని, మనంబున దోషముఁ బట్టి కాదు సూ.

లోకారాధనమునకై రాజ్యదారాదుల నిశ్చింతఁ బరిత్యజింపఁగల కఠోరవ్రత సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముని పవిత్రశీలమ్మును బై సందేశశ్లోకము విస్పష్టీకరించుచున్నది.

సంస్కృతాధ్యాత్మరామాయణమునం దుత్తరకాండమునందలి విషయమే కొంచెము మార్పుతోఁ గననగుచున్నది. రామున కీవార్తను దెల్పినవాఁడు విజయుఁడు గాని భద్రుఁడుగాఁడు. (అధ్యాత్మ—ఉత్తరకాం. స. 9 శ్లో. 46—53.) ఇఁక రజకునిగాథ సంస్కృతగ్రంథముల నీక్రిందివానియందుఁ గలదు.

1. పద్మపురాణము—పాతాళఖండము. అధ్యా 55 శ్లో. 67—74.

రజకః క్రోధసంప్లుష్టో భార్యా మన్యగృహోషితామ్
సనా సంతాడయామాస ధిక్కుర్వ న్శోణనేత్రవాన్
గచ్ఛ త్వం మద్గృహా త్తస్య గేహం యత్రోషితా దినమ్
నాహం గృహ్ణామి భవతీం దుష్టాం వచనలంఘినీమ్
తదా స్వమాతా ప్రోవాచ మా త్యజైనాం గృహాగతామ్
అపరాధేన రహితాం దుష్టకర్మవివర్జితామ్
మాతరం ప్రత్యువాచాథ రజకః క్రోధసంయుతః
నాహం రామ ఇవ ప్రేష్టాం గృహ్ణే మన్యగృహోషితామ్
సరాజా యత్కరోత్యేవ తత్సర్వం నీతిమద్భవేత్
అహం గృహ్ణామి నో భార్యాం పరవేశ్మని సంస్థితామ్
పునః పున రువాచేదం రామో నాహం మహేశ్వరః
యః పరస్య గృహేసంస్థాం జానకీం వైరరక్షసః
ఇతి వాక్యం సమాశ్రుత్య చారః క్రోధపరిప్లుతః
ఖడ్గం గృహీత్వా స్వకరే హంతుం విదదధేమనః."

"అంత నారజకుఁడు శోణనేత్రుఁడును క్రోధోద్దీపితుఁడు నై యన్యగృహోషిత యగుభార్యను బడంబులఁ దన్ని 'ఓసీ! యింతవఱ కెచటనుంటివో యచటికే చనుము. దుష్టురాలగు నిన్ను గ్రహింపఁజాల నని' పలికెను. వానితల్లి నిరపరాధినియు, దుష్టకర్మవివర్జితయు, మఱల గృహమున కరుదెంచినదియు నగుతన

భార్యను విడనాడ వల దని యాతని బతిమాలెను. ఆమెవచనంబుల విని యాతఁ డాగ్రహం బూని 'అన్యగృహోషిత యగుభార్యను రామునివలె స్వీకరింపఁజాలను. పరగృహవాసిని యగుజానకిని గ్రహించి రక్షించిన శ్రీరామచక్రవర్తిని గా' నని మరలమరలఁ బలుకుచుండెను. ఇది విని సహింపఁజాలక చారుఁడు క్రోధముతో ఖడ్గము నెత్తి యాతనిఁ బరిమార్పనిశ్చయించెను."

ఈవృత్తాంతమే రామునికి (స- 66) గూఢచారునిచే నివేదింపఁబడినది.

2. జైమినిభారతమునందు నిట్టికథయే కలదు. పినవీరభద్రుని యాంధ్రీకరణము ఆశ్వా 6- పద్య 28-30 చూడుఁడు. ఇందు నాథుఁడు తిరస్కృతియొనర్చినఁ బుట్టినింటికేగిన రజకి నామెభర్త మరల గ్రహింపక విడిచె నని కలదు.

3. భాగవతము నవమస్కంధమున (అధ్యా- 11) రాముఁడే గూఢముగ రాత్రిఁ జరింపుచు సీతాపవాద వాక్యముల వినినటుల సంగ్రహముగఁ గలదు.

"కదాచి ల్లోకజిజ్ఞాసు ర్గూఢో రాత్ర్యా మలక్షితః
చరన్ వచోఽశ్రుణో ద్రామో భార్యాముద్దిశ్య కస్యచిత్-
నాహం బిభర్మి త్వాం దుష్టా మసతీం పరవేశ్మగామ్
స్త్రైణోహి బిభృయా త్సీతాం రామోనాహం భజే పునః
ఇతి లోకా ద్బహుముఖా ద్దురారాధ్యా దసంవిదః
పత్యా భీతేన సాత్యక్తా ప్రాప్తా ప్రాచేతసాశ్రమమ్.

ఆంధ్రమున, పాపరాజకృత మగునుత్తరరామాయణాదిగ్రంథముల రజకుని ప్రశంస గన్పడదు. ఈగ్రంథము లుత్తరకాండమునందలి కథాభాగము ననుసరించుచున్నవి. పౌరజానపదులందఱును సీతశీలమును శంకించి రనుట యొప్ప దని పద్మపురాణాదికముల నీవృత్తాంతము గల్పింపఁబడియుండును. అది యెట్లున్నను దృశ్యకావ్యములలో నిది యనుచితము. సీత శీలమునుగూర్చి రంగస్థలముపైఁ దుచ్ఛులచేఁ బ్రసంగింపఁజేయుట రసపోషకము గాఁజాలదు. కాళిదాసు,భవభూతి, దిఙ్నాగమహాకవులు రచించిన దృశ్యకావ్యధోరణి మనకు మార్గదర్శకము. ఎయ్యది రసపోషకమో, యెయ్యది రసభంజకమో కవులు విచక్షణచే నరయవలయును. నూతనమార్గములను ద్రొక్కుటయే ప్రధానము కాదు. ఆధునికులు కొందఱు సీత, సావిత్రి, దమయంతి మున్నగువారి పవిత్రచరిత్రములకుఁగూడఁ గళంకము నాపాదించుచు విశృంఖలులై గ్రంథరచనకుఁ గడంగుచున్నారు. అట్టిప్రయత్నములు గర్హ్యములు. పామరజనాహ్లాదమునకై యసత్కావ్యరచనకుఁ గడంగుట యొప్పదు. రసపోషణము, సౌచిత్యమును బాటింపవలయును. 'ఆపరితోషా ద్విదుషాం నసాధు మన్యేప్రయోగవిజ్ఞాన'మ్మను కాళిదాసీయసూక్తిని స్మరించుటయొప్పు.

వేణీసంహారము—నాయకుఁడు.

యం. సూర్యనారాయణమూర్తిగారు,—బొల్లపాడు.

వెనుక, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక(22 సం. 5 సం.) లో "వేణీసంహారే భీమ ఏవ నాయకః" అను శీర్షికను గుఱించి నేనొకవ్యాసము వ్రాసితిని. ఆవ్యాసమును ఖండించుచు 'వేణీసంహారము - నాయకుఁడు' అనుశీర్షికతో, పరిషత్పత్రిక (23 సం. 3 సం.) లో శ్రీయామిజాల పద్మనాభస్వామిగా రొకవ్యాసము వ్రాసిరి. ఆవ్యాసమునకు సమాధాన మీయఁగలబాధ్యత నాయందే యుండెఁ గావున నీ విమర్శనను వ్రాయఁగడంగితిని.

నాయకశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తిమూలముగ నర్థము చెప్పరా దనియు, నాలాగునఁ జెప్పి "అభిజ్ఞానశాకున్తలమున శకున్తలాదుష్యన్తసమాగమమునకుఁ ప్రధానభూత మంగుళీయకము గదా యని తన్నాటకమున నాయకత్వము నంగుళీయకమున కంటఁగట్టుట న్యాయమా ?" అని వ్రాసిరి. మఱినాయకశబ్దమున కర్థ మేమిటి ? "నేతా వినీతో మధురః" ఇత్యాదిగా ధనంజయునిచేఁ జెప్పఁబడిన నాయకసామాన్యలక్షణ మంగీకరించెదరా ? ఆలక్షణ మంగీకరించినప్పటికి నాలక్షణ మంతయు ధర్మరాజునందు సరిపోవునా ? సామాన్యలక్షణముమాట నటుంచి నాటకమున ధీరోదాత్తుఁడు నాయకుఁడుగా నుండవలె నని నియమ మున్నదిగా ?" "మహాసత్త్వోఽతిగమ్భీరః క్షమావా నవికత్థనః" ఇత్యాదిగా ధీరోదాత్తలక్షణము చెప్పఁబడినది. ఆలక్షణమేని నితనికి సరిపోదే ? మఱి యేయుపపత్తులచే ధర్మరాజు నాయకుఁడగును ?

అథవా, ధర్మరాజే నాయకుఁ డైన నేనాయకుఁ డగును ? సచివాయత్తసిద్ధి గలనాయకుఁడా ? ఇతని ప్రవేశ మొకషష్ఠాంకమందే యుండుటచేతను, సచివాయత్తసిద్ధి గలనాయకుని కంతగాఁ బ్రవేశించుట కవసరము లేకపోవుటచేతను, నితఁడు సచివాయత్తసిద్ధి గలవాఁ డని కొందఱియాశయము. వేణీసంహారమున, ధర్మరాజు సచివాయత్తసిద్ధి గలనాయకుఁడు కాఁ డని శ్రీస్వామిగారు చెప్పినారు. ఏలయన, ధర్మరాజునకు సచివులుగా శ్రీకృష్ణుని, ద్రౌపదినే చెప్పవలయును గాని యితరులను జెప్పుటకు వీలు లేదఁట. ఏకార్యము వచ్చినను ధర్మజుఁడు వారితోడనే మంత్రాలోచన చేయుచుండును. కనుక నిట (అనఁగా వేణీసంహారమున) ధర్మజుఁ డెచటనియుఁగూడ ద్రౌపది, శ్రీకృష్ణులతో నాలోచన చేసినట్లు లేదు. పోనీ భీము

నిట్లు చేయు మని యాజ్ఞాపించినాఁడా? లేదు. లేదు. ధర్మజునకు, భీముని సచివు నిగాఁ జెప్పుటకు వీలు లే దని చెప్పినారు. మఱిధర్మజుఁ డిచ్చట నేనాయకుఁ డగును?

మఱియు ధర్మజునకు మన్త్రాలోచనలో ద్రౌపదికూడఁ జాల్గొను నని స్వామిగారే చెప్పినారు. అయిన ద్రౌపది తనపరిభవక్లేశమును భీమునితోడనే మొఱపెట్టుకొనుటకు హేతు వేమి? ఎప్పుడు కార్యాలోచన చేయువారు కనుక మఱియేసందర్భములో నైన ధర్మరాజుతోఁ జెప్పలేదేల? ప్రభువు ధర్మరాజేగదా? ప్రత్యక్షముగఁ జెప్పుమాట యటుంచుఁడు. సూచీప్రాయముగ నైనఁ దెల్పలేదేల? ధర్మరాజు నిర్వీర్యుఁ డనుకొనినదా?

"యత్సత్యవ్రత" ఇత్యాది ధర్మరాజు నుత్సాహము పూర్తిగా వర్ణింపఁబడినదఁట. ఇట నొకచిన్నమాట. సోదరులలోఁ జ్యేష్ఠుఁడు ధర్మరాజు. ఇంతవఱకు నన్నగారు చెప్పినట్లెల్లఁ దమ్ములు నడుచుకొనుచున్నారు. ఇఁక వీరు చెప్పినట్లు వినువారుగ నుండరా. భీముఁడు "యుష్మచ్ఛాసన..................అద్యైకం దివసం మమాసి న గురు ర్నాహం విధేయ స్తవ" అని యుద్ధమునకు ముం దంజ వేయుచున్నాఁడు. ఇఁకఁ దానెంత శాంతివహించినను లాభములేదనుకొన్నాఁడు. లౌక్యుఁడుగదా? "అందినజుట్టు..........."అన్నమాదిరిగా భీముఁడు చెప్పినదానిని ననుసరించినాఁడు. ఇచ్చట ధర్మరాజు "క్రోధజ్యోతి రిదం మహత్కురువనే యౌధిష్ఠిరం జృమ్భతే" అనియె.ఇట నుత్సాహమేనా సూచితము? లేక క్రోధమా?

ఇఁక రసవిషయము:—ఈగ్రంథమున రౌద్రరస మని చెప్పుటకు వీలు లేదఁట. ఏలయన "యత్సత్యవ్రతే"త్యాదిగా ధర్మజు నుత్సాహము సూచింపఁబడినదఁట."ఇంకను బంచమాంకమున"భోభో భీమార్జునౌనిహితాశేషారాతిచక్రాక్రాంతపరశురామయశాః ప్రతాపస్థాపితదిఙ్మండలః శ్రీమాన్.........దేవోయుధిష్ఠిర ఆజ్ఞాపయతి" ఇత్యాదివాక్యములచేతను "కుర్వంత్వాప్తా హతానాం" ఇత్యాది వర్ణనలచేతను యుధిష్ఠిరోత్సాహము మరలమరల ననుసంధానమై వీరమునకే యంగిత్వము నాపాదించుచున్నది." అని స్వామిగారు వ్రాసిరి. "భోభో" ఇత్యాది వచనమందు నుత్సాహ మెంతమాత్రము సూచింపఁబడలేదు. "నీ వీపని చేయుము" అని యెవ్వరైన నొకని కాజ్ఞాపించినంతమాత్రమున నుత్సాహము వర్ణితమేనా? "కుర్వంత్వాప్తాహతానాం" ఇత్యాదిగా సూర్యాస్తమయ మైన దనియు సమరభూమియంతయు పీనుఁగులచే నిండియున్న దనియుఁ, జచ్చినవారి పారలౌకికక్రియల గుఱించి చెప్పఁబడినది గాని యుత్సాహ మేమియు వర్ణితము కాలేదు.

మఱియు యుద్ధము విరమింపుఁ డని తెలియఁజేసినాఁడు. "రౌద్రరస మధికముగ వర్ణితమైనను దాని నంగత్వేన స్వీకరింపవలసినదియే. కాని, యంగిత్వేన స్వీకరింపవలనుపడదు" అని వ్రాసిరి. కారణ మేమి? అందువలననే "అవిరోధీ విరోధీవా రసోఙ్గిని రసాన్తరే, పరిపోషం న నేతవ్య స్తథా స్యా దవిరోధితా" అని యానందవర్ధనాచార్యులు వ్రాసినారఁట. వ్రాసిన వ్రాయుఁగాక. ఆశ్లోకమునకుఁ బ్రకృతమునకుఁ గలసంబంధ మేమి? స్వోత్కర్షను దెలియఁజేసికొనుటయా? "చంచద్భుజే" త్యాది వాక్యానన్తరమే, "అనుగృహ్ణన్తు తే భ్రాతరః" ఇత్యాది ద్రౌపదీవాక్యముల చేతను, "భోభో శృణ్వన్తు" ఇత్యాది నేపథ్యగతవృత్తాన్తములచేతను, రౌద్రము ధర్మజాయత్త మైనవీరమున కంగముగనే వివక్షచేయఁ బడుచున్నది." ద్రౌపదీవాక్యములచే నేమైన సూచితమైనది యు, లేక, యేదైనఁ బరిపోషిత మైనది యుఁ బాఠకులే నిర్ణయించెదరుగాక! "ఇంక ననేకము లగు నుపపత్తులు వీరరసామోదములు గన్పట్టుచున్నవి." ఇంతవఱకు నొకటియైనను బ్రబలకారణముఁ జూపింపలేదు. ఉన్న వన్నంతమాత్రమునఁ బ్రయోజన మేమి? రసవిషయములో నేను గుడ్యమార్జాలవిధానము వహించితి నని వ్రాసినారు. ఇప్పటున వా రేవిధానము వహించిరి? పాఠకమహాశయులకుఁ దెలియదా? నేను వ్రాయవలెనా? కాన, నింతవఱకు శ్రీపద్మనాభస్వామిగారు చెప్పిన యుపపత్తుల ననుసరించి వీరరస మని చెప్పుట కావంతయు నాధారము లేదు.

ప్రథమాంకము, "యత్సత్య వ్రతభంగభీరుమన సే"త్యాది వాక్యశ్రవణానంతరమున భీమసేనుఁడు పలికిన "జృంభతాంజృంభతాం ఆర్యస్య క్రోధజ్యోతిః" అనువాక్యము ధర్మరాజునకే నేతృత్వము నాపాదించుచున్నది" అని తెల్పినారు. ఎట్లు? పూర్వాపరసందర్భ మేమైన విచారించినారా? లోకమున నెవరైన నొకనిని (కోపమువచ్చినవానిని) "నీక్రోధము ప్రకాశించుఁగాక" యనిన నాకోపము వచ్చినవాఁడు నాయకుఁడే? నాయకునిలక్షణములలో నేలక్షణము సరిపోవు నిచ్చట? "చత్వారో వయ మృత్విజః" అనుభీమవచనము రణయజ్ఞమున ధర్మరాజుఁడు యజమానుఁ డనియు భీమాదులు ఋత్విక్కులే యనియుఁ జెప్పుచు ధర్మజునకే నాయకత్వమును జూఱుయిచ్చుచు భీముఁడు నాయకుఁ డనువారివాదమును ద్రోసిరాజనుచున్నది." అని సెలవిచ్చినారు. యథార్థమే. ఒక్క విషయ మాలోచింపవలయును. ధర్మరాజు నాయకుఁడు భీముఁడు నాయకుఁడు కాఁ డను మాటయే యసత్యము. మిగిలిన దంతయు యథార్థమే! ఏలయన; రణయజ్ఞము

న కంతెకును ధర్మజుఁడు యజమానుఁడు కావచ్చును. రణయజ్ఞమున కంతకు నొక్క వేణీసంహారమే పరమ ప్రయోజనము కాదుగదా? ఇంక నితర ప్రయోజన ములు చాలనున్నవి. ఇట భట్టనారాయణుఁ డొక వేణీసంహారమును గుఱించియే గ్రంథముగ వ్రాసినాఁడు. రణయజ్ఞమున కంతకు యజమానుఁ డనుమాట యిట ననవసరము ఇట ననఁగా వేణీసంహారమే పరమ ప్రయోజనము గాఁగల పని యందుమాత్రము ధర్మజునకు నాయకత్వముచెల్లదు. కావున "చత్వారో వయ మృత్విజః" అనునది హేతువుగాఁ జూపించుట యనవసర మని నాయాశయము.

ఇం కొకవిషయము:—ఇదివఱలో కల్లా అచ్యుతరామశర్మగారు రసవిష యమై కొద్దిదినముల క్రిందటనే యొకవ్యాసమును వ్రాయుచు రౌద్ర మని నిరూ పించి రఁట? కాని యావ్యాసమును జూచుభాగ్య మింతవఱకు నాకు లభింపలేదు.

ఇఁక లక్ష్యలక్షణసమన్వయము:—లక్షణగ్రంథములు తఱచుగా లక్ష్య గ్రంథముల ననుసరించియే వ్రాయఁబడిన వనియు లక్షణగ్రంథమునకు నేదేని నొక లక్ష్యగ్రంథము సరిపోకపోయినను బ్రమాద మేమియు లే దనియు నే నిదివఱలో వ్రాసితిని. ఏలయన- ఈలక్ష్యగ్రంథము (వేణీసంహారము) లక్షణగ్రంథముకంటె మున్నె రచింపఁబడినది. కావున సరిపోకపోయినను హానిలే దంటిని. "ఏకవి వ్రా సినగ్రంథమేని లక్షణశాస్త్రవిరుద్ధము కాకుండ నుండవలె నని సూర్యనారాయణ మూర్తిగారి యుద్దేశ్య మైయున్న దని నాయూహ. కాని యిప్పుడు కుప్పలు గ నుప్పతిల్లుచున్న గ్రంథములలో ముప్పాతిక మూఁడువంతులు లక్షణగ్రంథముల ననుసరించియే యున్నవా?" అని శ్రీయుత పద్మనాభస్వామిగారు సెలవిచ్చి యున్నారు. ఈవాక్యమున కిచ్చట నేమాత్రము నవసరము లేదు. వేణీసంహార మిప్పటికాలగ్రంథము కాదు. 10, 12 శతాబ్దముల క్రింద రచింపఁబడినగ్రంథము. ఇప్పటిగ్రంథములు సరిపోవుటలే దని నుడివిరి; కనుక యప్పటిగ్రంథములు వాని ననుసరించియే యున్నవని వారియాశయము మై యుండనోపు. కాని యీవేణీసంహా రమున ధర్మరాజు నాయకుఁడన్నను భీముఁడు నాయకుఁడన్నను లక్షణగ్రంథము నకు సరిపోదు. ఇదియే నే నిదివఱలో వ్రాసితిని. ఇట స్వామిగారు స్వకీయాభి ప్రాయమును వెల్లడిచేయుటకై యిట్లు వ్రాసి రని తలంచుచుంటి. వారు చెప్పినట్లు లక్షణగ్రంథముల ననుసరించి లక్ష్యగ్రంథములు లేవు గనుకనే "నిరంకుశాః కవ యః" అన్నారు. లేక యిప్పటున వీరి నేమనియెదరు?

మన భారతీయప్రాచీనసాంప్రదాయమున నెచ్చటఁ జూచినను గ్రంథమును మంగళాన్తముగఁ జేయుచున్నారు. ఈనియమమును ననుసరించియే మహాకవి భవభూతి సీతారాముల పునస్సమాగమమునకై యెన్నియిక్కట్లపాల్పడెనో సాహిత్యసేవకు లందఱకు సువిదితమే. కాని వర్తమానకాలములోఁ, బాశ్చాత్యవ్యామోహములు మనపాలఁ బడినచందముననే కవులుగూడఁ గవిత్వవిషయమునఁ గూడఁ బాశ్చాత్యుల ననుసరించి విషాదాంతగ్రంథములను వ్రాయుచున్నారు. గ్రంథములనే గాక చిన్నకథలు వ్రాసినప్పటికి వానిని విషాదాంతముగనే మార్చుచున్నారు. ఇప్పటున "నిరంకుశాః కవయః" అనుసూత్రము వీరియం దన్వయింపదా?

ఇంతవఱకు శ్రీపద్మనాభస్వామిగారు చూపిన యుక్తుల ననుసరించి వేణీసంహారమున వీరము రసమగుటకుఁ గాని ధర్మజుఁడు నాయకుఁ డగుటకుఁ గాని యేమంతయు నాధారము లేదని నామనవి. *

గ్రంథస్వీకారము.

1. పార్వతీపరిణయము.

ఐదంకముల నాటకము. కీ. శే. అబ్బరాజు వేంకటకోదండపాణిశర్మశాస్త్రిగారిచే రచియింపఁబడినది. ఈబాలుఁడు రేపల్లె హైస్కూలులోఁ బండితులు బ్ర॥ అబ్బరాజు హనుమంతరాయశర్మపాకయాజిగారి ప్రథమపుత్త్రుఁడు. ది 4-5-1918 సం॥న జన్మించి 29-9-33 సం॥ నాఁటికి సంస్కృతాంధ్రాంగ్లములయందుఁ బాండితి గణించి బ్రహ్మచర్యవ్రతము నడపుచుఁ గాలధర్మము నొందినవాఁడు. పదేనేండ్ల ప్రాయముననే భాషాభివృద్ధిచేసికొని నాటకము వ్రాయుట యాశ్చర్యమే. తమ నియమితకాలములలోఁ బేరు నిల్పుకొనుటకై యల్పాయుష్కులగు బుద్ధిమంతు లద్భుతకార్యములు చేసినవారు పెక్కురుండిరి. ఇం దనుభవము చాలనికతమునఁ, గొన్నికొన్ని తావుల గడసుఁదనముగ లేదు. కొంత పెంచెను. కొంత కుదించెను. దిక్పాలకులు బ్రహ్మతో మొఱపెట్టుకొనుటలోఁ బెంచెను. ఈశానుఁడు పెట్టుకొన్న మొఱ్ఱ పేలవముగా నున్నది. ఈశ్వరుఁడును, ఈశాన్యాధిపతియు వేఱు చేయఁబడినట్లున్నది. దాక్షాయణి మృతికి శివుని విచారము మిక్కిలి పేలవముగా నున్నది. మనుష్యసాధారణముగాఁ గన్పట్టుచున్నది. "దైవకామినుల బలాత్కార

---

* ఈవిషయమై వ్యాసము లింకఁ బ్రకటింపఁబడవు. ప. అ.

ముగను బుంశ్చలీవర్తనకుఁ దీయఁబోయినాఁడు"-క్రొత్తకోడండ్రను మొత్తంబుగాఁ దెచ్చి పుంస్త్వధర్మము దీర్పఁబూనినాఁడు-'' ఊహాచాలని వ్రాఁతలు. మేనకాహిమవంతులు "నవలావణ్యవతియగు పార్వతిం గాంచుచు నానందించుచుంటి" మని యనుమాటలతోఁ బార్వతీజననము ప్రారంభించినారు. ఇది కథను గుదించినందులకుదాహరణము. నవలావణ్యమునకు ముందామె కథ లేదు. దక్షునిరాక నారదునితో సంభాషణము సరసముగ లేదు. మునికి కోపమే కాని యౌచితి యాతనియందుఁగానరాదు. 'నీ, ధూతస్థితులమైతి మింక నతనిఁద్రుంపఁగ మార్గమే లేదొకో'' అను ప్రమాదము సంస్కర్తలను గూడఁ గనుఁబ్రామినది. గ్రంథమును మాయొద్దికిఁ బంపిన కారణమున నందుకొంటి మని చెప్పుటకే కాని విమర్శించుటకా దిది. అకాలమరణము నొందిన బాలుని యశశ్చంద్రికలు తల్లిదండ్రుల మనశ్శాంతినిం జేయుఁగాక. ఆంధ్రగీర్వాణపదలాలిత్యముతోఁ గవిత యాతని యీడునకుఁ దగినట్లున్నది. మచ్చున కొక్కపద్యము-

సీ. పుట్టింపఁగలశక్తిఁ బూని యాయువుత్కృష్టమైన నీయఁగలాఁ డన్నకలఁడు
పోషింపఁ గలశక్తిఁ బూని యాహారంబు తేఱుఁగ నీయఁగలాఁడు తండ్రిగలఁడు
భోగింపఁ గలశక్తిఁ బూని భోగంబులు తేఱుఁగ నీఁగల పెద్దతండ్రి గలఁడు
సర్వసంపచ్ఛక్తిఁ జరియించి సంపదల్ తేఱుఁగ నీఁగల కన్నతల్లి గలదు
ఎందఱున్న నేమి హేమాద్రిధన్వుఁడు, మేనయత్త మగఁడు మేనమామ
కాఁడటన్నమాట కారణమ్ముగ నిన్నుఁ, గంటి మంటఁగాల్ప గెంటినారె.

ఈనాటకమును బాలకలోకము ప్రచారమునకుఁ దెచ్చి కవి జననీజనకుల కూరట గల్గింతురుగాక. వెల ౧౨ అణాలు. కవి తండ్రిగారియొద్ద దొరకును.

---

2. కామవిలాసము.

ఇదియొక విధమైన నాటకము. స్నేహలతాకవితాసంఘము 44 పుష్పము. హైద్రాబాదు, నైజాము కాలేజీలో ప్రొఫెసర్, విద్వాన్ సరిపల్లె విశ్వనాథ శాస్త్రి ఎం. ఏ. గారు మిల్టను కవి రచించిన కోమస్ అను నింగ్లీషు గ్రంథము నుండి తెనిఁగించిరి. గ్రంథమంతయుఁ జేసు లేనిక్రొత్త జాతిచరణములలో వ్రాసినారు. "ఈచరణములు మంజరి- కర్ణాటచౌపది- వృత్త మిశ్రమము లగుటవలన దీనినొక కర్ణాటమంజరీ మిశ్రజాతివృత్త మని నిర్ధారణ గావింపవచ్చు" నని పీఠికాకారులు వ్రాయుచున్నారు. దీనిలోని కథ, ఒకసాధ్వి యడవులలోఁ జీకటిలో రంగస్థల

మేర్పఱుచుకొని తెన్నెఱుంగక పెడదారులం బడి యన్నల నిద్దఱ విడిచి కాముని వలలం దగుల్కొని వానిలాలనలకుఁ దెలివిగోల్పడి మాయాపాశబద్ధయై కన్యాత్వము చెడిపోనున్న సందిగ్ధావస్థలోఁ దద్వనితాసౌశీల్యమున కేమాత్రమును భంగము రానీక ధర్మదేవత కాపాడుట-కొన్ని భాగములు ప్రబోధచంద్రోదయ కథతోఁ బోలునఁట- భాషాంతరము చేయుటలో నా యాభాషలరుచుల కనుకూలముగ వర్ణనాంశలను పేరులను మార్చుట నిపుణులలక్షణమే. కేవల మంజరులలో నుండినఁ గవిగారి మృదుపదరచనకు నడక కొంతసాయము చేసియుండును, గాని, కర్ణాటమిశ్రమము చేయుటచే మాత్రావ్యత్యయము నడకను గుంటువడఁ జేయుచున్నది. చూడుఁడు-

"వినవచ్చెఁ గలకలము విపినాంతరమున- శ్రుతినమ్మెఁ దగినట్టి శుభమార్గదర్శి మధుపానమత్తులై మర్యాదవిడిచి- విషయసుఖముల కెపుడుఁ బ్రియశిష్యులగుచుఁ జోరులై జారులై జూదములె పనిగ- రాత్రులం దిరుగాడు రక్కసులమూఁక"

"ఇది చక్కఁగా గానము సేయుటకుఁ జాలినంత సౌకర్యముల నిచ్చుచు మంచి హొయలుగల నడకతోఁ బరుగెత్తుచుండు" నని పీఠికలోఁ గలదు. సంగీత జ్ఞానములేని కేవల పండితులకు నడకకుంటుగానేయుండును-దీనివెల౮ అణాలు. కొల్లాపురములో స్నేహలతా కవితాసంఘములో దొరకును.

---

3. భౌతికభూగోళశాస్త్రము.

చిత్తూరుబోర్డుహైస్కూలు ప్రధానోపాధ్యాయులు, మ. ముడియం సీతారామరావుగారు, బి. ఏ., యల్. టి. గారిచే రచియింపఁబడినది. రెండవకూర్పు. మొదటికూర్పులో 266 పుటలును 140 ప్రతిమలును గలది- యీరెండవకూర్పులో 514 పుటలును 226 ప్రతిమలును గలదియైనది. అనేకనూతనాంశములు చేర్పఁబడినవి. భౌతికభూగోళశాస్త్ర మిదియొక్కటియే ప్రస్తుతము తెలుఁగులోఁ గనుపట్టుచున్నది. ఉన్నవానిలో మిన్నగాఁగూడ నున్నయది. "భౌతికభూగోళశాస్త్రమునం దీగ్రంథకర్తగారికిఁ గల ప్రత్యేకాభిమానమును, హైస్కూలువిద్యార్థులకు తచ్ఛాస్త్రమును బోధపఱుచుటయందు గొప్ప యనుభవమును వీరికి గ్రంథము వ్రాయఁబడినపద్ధతివలన స్పష్టము కాఁగలవు. 'సైన్సు' మొదలగునవి దేశభాషల యందు నేరుపవలయు నని యాందోళనమున్న యీదినములలో శ్రీసీతారామారావుగా రొనర్చిన ప్రయత్నము లాదరణీయములు" అని డా. సర్. సర్వేపల్లి

రాధాకృష్ణయ్యగా రభిప్రాయ మిచ్చియున్నారు. కావున నీగ్రంథమున కెట్టివిలువ గలుగునో యూహింపుఁడు. తమ కభిమానము గలశాస్త్రములలో ననేకపరిశోధనలు చేయుచుఁ దమజీవితమంతయు దానికై వినియోగించుచు విద్యార్థులకుఁ జ్ఞానాభివృద్ధి గావింప మార్గము లారయు పండితులను విద్యాధికారులు, విద్యాధికులు గౌరవింపవలయును. ఆగౌరవము లోకోపకారక మగును. దీనివెలయిప్పుడును రు. 2 లే. చిత్తూరు- రామచంద్రగ్రంథనిలయములో దొరకును.

4. వశిష్ఠగోత్రక్షత్రియులు.

ఇది శ్రీమహామండలేశ్వర పూసపాటి రాజరాజ విరచితము. బ్ర. దువ్వూరి జగన్నాథశర్మగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. సీసమాలిక- దీనికి వివరణమును విశేషాంశములును శర్మగారు గ్రామ్యభాషలో వ్రాసియున్నారు. 24 పుటలచిన్నగ్రంథము. వశిష్ఠగోత్రక్షత్రియుల పూర్వులవిషయము మిందు విరివిగాఁ గలదు. దీని వెల 4 అణాలు- ఇది క్షత్రియచారిత్రికమండలి, రాజాబజార్ విజయనగరములోఁ గాని, ఏ. పూర్ణా అండుకో 16 చంద్రభానువీథి- కోమలేశ్వరణపేట (మదరాసు)లోఁ గాని, డి. వి. ఆర్. భారతి, మసీదు ఎదుట కాకినాడలోఁ గాని దొరకును.

5. యోగమార్గము.

ఇది బ్రః జమ్మలమడక సూర్యనారాయణశర్మగారిచే రచియింపఁబడినది. యోగ మసాధారణ మైనది. ప్రజ్ఞాధురీణులకే యిది లభ్య మగును. మోక్షాపేక్షులగు వారలకు యోగసాధనము ముఖ్యమనికొందఱమతము. యోగహీన మైన జ్ఞానము మోక్షద మెట్లగు నని పూర్వులు వక్కాణించిరి. యోగమునుగూర్చి యుపన్యాసము లిచ్చుటలోఁ బ్రయోజనములేదు. శర్మగా రిందు వీరాసనము సిద్ధాసనమును దామే కూర్చుండి యాసనబంధనై పుణిం గనఁబఱచియున్నారు. వారియోగసిద్ధి రెండు పటములలోఁ జూపియున్నారు. యోగాభ్యాసము చేయఁ గోరువారి కీగ్రంథము కొంచెము సాయముచేయును. అభ్యాసకుని యాహారవిహారము లిందు నిర్ణయింపఁబడినవి. ప్రకృతినుండి లభించునవి- దొరకినవి దొరకిన యట్లే తినవలసినదే గాని సంస్కరించి తినరా దనియు-అట్టివి వృక్షములనుండియే లభించుననియు, నట్టివృక్షములలో, చిరజీవులును గొమ్మలు లేనివియు శ్రేష్ఠము లనియుఁ, జిరకాలము చెట్టుననుండు కాయలు ప్రశస్తము లనియు నిన్నిలక్షణములు గలది నారికేళ మనియుఁ జెప్పినారు. యోగాభ్యాసము చేయునివారును, టెంకాయల నిపుడు దినుచున్నారు. 'దత్తం ప్రకృత్యా స్వయం' అనునట్లు చాల

మంది యిపుడు ప్రకృతిదత్తములైన యాహారములను భుజించుచున్నారు. వారు యోగాభ్యాసముం గూడఁ గావించిన మేలు.

దీనివెల ౮ అణాలు. కాకినాడలో జ. అనంతం బ్రదర్సువారియొద్ద దొరకును.

—§ కాకినాడహోమోపతీపత్రిక. §—

ఇది కాకినాడలో డాక్టరు నై. గణపతిరావుగారివలనఁ బ్రకటింపఁబడుచున్న మాసపత్రిక- సంవత్సరమునకు, చందా రు. 1-4-0 ఇందు హోమోపతీ యను నూతనవైద్యవిధానమునకుఁ జెందిన పెక్కువ్యాసములు గలవు. ఈవైద్యవిధానము పదునెనిమిదవ శతాబ్దమున జర్మనీదేశీయుఁ డగుశామ్యుయల్ హానిమను మహాశయునిచేఁగనిపెట్టఁబడినయది. నాఁటినుండి యును జర్మనీదేశములోను, అమెరికాయందును విశేషముగ వ్యాపించియున్నది. ముఖ్యముగ వంగదేశమందును నీయాంధ్రదేశమునందును వ్యాప్తినిగాంచుచున్నది. ఇందలి ముఖ్యసిద్ధాంతము లేవనఁగా:—(1) ఏయేరోగుల కెట్టి బాహ్యాభ్యంతరలక్షణములు గనఁబడుచున్నవో యట్టి లక్షణములను బుట్టించు నౌషధములవలన నాయారోగములు పశమించును. దీనిని వారు సారూప్యౌషధప్రయోగ మందురు. ఈసిద్ధాంతము (Similia Similibus Curantur) అను దానియందు వ్యక్తీకరింపఁబడినది. (2) ప్రత్యౌషధియుఁ దన కనుగుణము లగు లక్షణముల నుదయింపఁజేయును. కాన వైద్యులు చికిత్సయం దొక యోషధిని మాత్రమే వాడవలయును. ఇది ప్రస్తుతవైద్యవిధానమునకు (Allopathy) వ్యతిరేకము.

(3) Minimum dose- ఈవైద్యసిద్ధాంతములలో ముఖ్యమైనది బహు స్వల్పమైన మాత్రను (మోతాదును) ఉపయోగించుట. ఈవైద్యము నవలంబించుటవలనఁ బెక్కుప్రయోజనములు కలవు. ఔషధములు పసిబాలురు సయితము నుపయోగించుటకు వీలగునట్లు ఔషధసారమును బంచదారతోఁ (Sugar of milk) జేర్చి మాత్రలుచేయుదురు. మఱియును వీనివెల యత్యల్పమగుటచే నందఱికీ వైద్య మందుపాటులో నుండును. ఇట్టివైద్యవిధానమునుగుఱించి యందఱకుఁ దెలియునట్లు మాసపత్రికను నెలకొల్పుటచే గణపతిరావుగారి ప్రయత్న మెంతయుఁ బ్రశంస్యము. ఇది యాంధ్రదేశమున హోమోపతీవైద్యమును గూర్చి ప్రకటింపఁబడు పత్రికలలో రెండవది. మొదటిది పిఠాపురమున నాంధ్రహోమోపతీసంఘమువారి యాజమాన్యమున మ॥ మల్యాల మాధవరావుగారిచేఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నది.

కర్ణపర్వమున వికల్పముచేత సంబోధన కాదేశము రహిం రాక
తనరును "మార్తండ్ర" యనెడుకందమున "నికృష్టా తునిమె"దని యొనఁగె మఱియు
వరుస నుద్యోగపర్వమున నాదేశ మవ్యయపదమ్ముపయి రాకయె తగుటకు
"ధృతరాష్ట్రుఁ" డనెడి మత్తేభను "గానతగం బొందె" ననుచు నీగతి చెలంగు
నవ్విరాటమ్ములో నాదేశ మది యచేతనపుద్వితీయకుఁ దనరు వినుఁడు
మఱి "భవదాజ్ఞ"యన్మత్తేభఁ 'జిక్కువడంజేయదె'యటంచు రంజిలు నిఁకఁ
గర్ణపర్వమున నొక్కట "నృపుండునుభీష్ముఁ" డనెడిచంపకమాలికందు 'మత్స్య
నాథుపసులఁబట్టెనా' యనుషష్ఠ్యర్థమునను జత్వముురాక తనరు నవల
మును కర్మధారయమునకు నాదేశ మచేతనమునకు వచ్చినది యిటులఁ
'దెగి'యనుదాన 'నొండుగడకుఁబోవకుం' డని కర్ణపర్వమందునఁ దనర్చెఁ
గడు విరాటమున నాకర్మధారయమున నాదేశ మొకచోట లే దనుటకు
"నకుటిలుం" డనెడి చంపకమాలికను'గుంతి ముద్దుసేయుకొడుక'నొప్పలిచె నవలఁ
దనర నచేతనమునకు నాదేశను రానియందునకు విరాటమునఁ దృ
తీయార్థమునను వరిలుచునుండెను "నాపతిగంధర్వుచేపడి" యనఁ
బరఁగ నచేతనప్రథమ కాదేశంబు రానిది మనుచరిత్రను గణింప
"నీచనుదోయి" యనియెడి యుత్పలమాలికను 'వయః శ్రీచన' నని చెలంగె
రహిఁగ నచేతనప్రథమ కాదేశ మొప్పనిది కవులషష్ఠమున "నుచితమె
దీనిమే" ననెడిపద్దెముతుద "నలపుష్పదామకంబుచెలికిదాపె"ననుచుఁ
దీరమ్యె నింక ద్వితీయ కాదేశంబు వచ్చుట కుద్యోగపర్వమందు
"నావిభురాజ్యపుశ్రీవాలి" యనఁబొల్చె వెలయుహరిశ్చంద్రనలచరిత్ర
యందచేతనముల నాదేశ మాకర్మధారయార్థంబునఁ దగె నిదె "పలు
పగతురగము" లని పలుకుటకుఁ "బలువగతురగము"లనిపల్లఁబడె శ్లేష
నలరు హరిశ్చంద్రనలకథ నింక నాంతపదము మీఁద జత్వమ్ము రాక
సత్వంబు వచ్చిన జాడఁ జూడుఁ డిదె 'సారంగాహితమును సంపెం'గనఁ దగె
'నతనుబలం'బనునట్టి కందమునందు నింకఁ గొన్ని తెఱంగు లేర్పరింతుఁ
దొలుత హరిశ్చంద్రనలచరిత్రను మూర్తి 'తరలక' యనెడికందంబునందు
దరియించు చనెడినాంతపదముమీఁది 'బల్వల' యనుబమున జత్వంబువచ్చి
యఱసున్న లేకయె యలరె శ్లేష నవల వెలయంగఁ దత్తథ వెండి మిగుల
'మర్యాద' యనుగీతి మఱియట్లు జత్వ మలరి సున్న లేక కుల యనుకుత్వ

మునకు గుత్వమ్ము వచ్చును శ్లేష దాన రాజుల్ లసద్ధృతిని రాజుల్లసదురు
ధృతిసని శ్లేషగఁ 'జతురబ్ధి'యనెడు మత్తేభ సంధి తగఁ బొందించె నింక
నుభయసత్త్వనిమిత్తుఁ డుద్యోగమునఁ 'గల్పకంబు గరము వేడ్క' నని చంప
కమునఁ బ్రాసంబు గకారంబుగాఁ జెప్పె 'సారకర' మనుకకారమునకు
జత్త్వంబు వచ్చి యచ్చట సున్న లేకుండ "ధృతరాష్ట్రుఁ" డనెడి మత్తేభమందు
'వేగ తెగంబాఱి' నాఁగ నిచ్చోటను గలుగు జత్త్వమ్ము వికల్పతఁ దగు
మొనసి యుద్యోగమ్మునను "జగమ్ములనెల్ల"డనెడి చంపకమాలికను గకార
మగుటసమునను 'నెంతగుమత్తులైన' నంచును జత్త్వముకు కారమున నిడె మఱి
వినుఁ డచేతనపదమ్మునకు ద్వితీయార్థమునఁ దగు నాదేశము గలిగినది
శాకుంతలమ్మున శార్దూల 'నావాలుఁగనుకోయి' యనుపద్యమునను బ్రాస
మునను 'యాహావుట్టగనుపింపదే యిక్షు ధనువ్వ'నకని యిట్లు దనరె మఱియు
"ఒకనిమిష"మను చంపకమాలికందు 'పొమ్మొకపని' విధ్యర్థమునఁ జెలంగుఁ
జేతనపదమున కాతఱి జత్త్వ మెడలి యుద్ధకాండమందులఁ దలిర్చె
వెలయు రాఘవపాండవీయమున నచేతనద్వితీయ ప్రథమ నడచుపట్ల
దాని కాదేశంబు రానివిధమునకుఁ జెప్పెదను 'దదంఘ్రిచేర్పు' మనుచుఁ
దనరు సీలాగునఁ దత్త్వావ్యమున మఱి ప్రథమార్థ చేతనపదమునందు
జత్త్వంబురాక పొసంగునందుకు గణింప 'సమదాటోపారి పంక్తిరథుఁ' డ
టంచు 'నాపట్టణ' మనుకందమునఁ బొల్చె 'నగరిపురమతల్లి'నా 'వెలయున
ఖిలభువనము' లనునలగీతమున నచేతనమునకుఁ బ్రథమార్థమయిన యెడ
రహిఁగ నాదేశంబు రాకుండె మఱి యచేతనమున కాకర్మధారయమునఁ
బ్రబలు నాదేశంబు రాక కన్పట్టెను "బుడమిఁ జేడీకీలిఁ గడఁ"గి యనెడి
తల్పిసమందునఁ "దనరు వాక్కపురాణముని దంపతు"లటంచుఁ దనరు దాన
'నన్నగరంబున' ననుచోటఁ బ్రథమమై కరము జత్త్వముగాంచి గరమునఁ దగె
దెలియ నలరు 'ద్రోవదివరలీల'యనుచోఁ గ్రియపయినుడి జత్త్వమయి తగె మఱి
సరసపుమాటలఁ జంద్రమాళికవి రచనఘటించిన హరిశ్చంద్రకథను
ధోరణి గ "సకటా చేరెఁడు నేలకు" ననెడి మత్తేభ నాలవపదమున
'రాజకుమారుఁడ' న్రాజిల్లెఁ జేతనమగుపదమునకు షష్ఠ్యర్థమునను
రహిఁగ నాదేశంబు రాక యీకీతులఁ గృతులందుఁ జెల్లు నొక్కెడలఁ గనుక
యెచట నేయర్థమందె ట్లుండె నట్టులె రచియింపఁగావలె రసికుల కిఁకఁ

బదము మొదల గిత్వ మొదవి గీములు గిండు లనుచు నుండని యెడఁ దెనుఁగుఁగబ్బ
ముల నొక్కయెడఁ బలుకులు జంటగాఁ గూర్చి నుడువుచో రెండవనుడుగు మొదలి
వ్రాయికి గిత్వంబు వచ్చి పులి గిలి నా నిల్లు గిల్లన నిట్టు లెసఁగు నింక
నక్షరములు గొన్ని యమరంగఁ బల్కుచోట గకారము వకార మగుచు నొప్పు
నురుగు నురువు నాఁగ ను మఱి తెల్గున ద్విరుక్తులు వింద్రు మినమిన తళతళ యన
వహి నింకఁ దద్భవపదములో సచజలు తలకట్ల నమరు నెత్వములు పొసఁగ
వ్రాక్కసైజ్జపదంబు దక్క సాసాసము సాదు సంబర మనఁ జందు చాయ
చక్కరమన జాము జడ జలంగ యన నీజాడలు గానట్టి సచజలెల్ల
నెత్వమ్ము లొనవి యెఱిఁగింతు సెక సేస చెఱకు చెలువ జెట్టి జెఱ్ఱి యనఁగఁ
గనఁగ నావలఁ దెనుంగున ణకారమ్ములు తెలిపెదఁ గొన్నింటిఁ దెలియుఁ డిటులఁ
బణఁతి యురువణించి వణఁకి యణఁకువ నాఁగణఁక యణఁగు జాణ ముణిఁగియనఁగఁ
బోణిమి, మణుఁగు, పూఁబోణి, పణ్యారము, పుకణించి, బెణఁకెనాఁబరఁగువరుసఁ
గాఁ బదునాల్గు నీకరణి పేళ్లెందులే వివి డకారమ్ములై యెసఁగు నొకటఁ
బడఁతి,యురువడించి,వడఁకి,యడఁకువనాఁ,గడఁక, యడఁగి, జాడ*ముడిఁగి నాఁగ
నింక శకారమ్ము లెఱిఁగింతు శెబాసనునుడి యెత్త్వాత్వతఁ దనరు వినుఁడి
శింగాణి శిరి శేలు శీవిరి శేమంతి శేకరించెను శేరు శీదరంబు
శిరి శింగణావత్తి శిరిమిడితరటు శిరాజి శేమంబు శేరబడు లనఁగ
శాబాసనఁగ నిట్టిశబ్దములు పదునాల్గు †తెలుఁగునను శకారములగు నవల
మొదలను నడుమను దుది శకారము లున్న సంస్కృతశబ్దా లెసంగుఁ గొన్ని
శాలాశిఫా శేషశమశంఖశుభశుక్ర శీతశిలాశుచిశివ లనంగ
శలశక్ర శమిశీలశర్మశంపా శ్వేతశయశాలిశరశర్వశౌరు లనఁగ
శ్యామాశిఖాశిఖిశ్లాఘాశిరశ్శితశాబశయ్యాశ్లక్ష్ణశక్తు లనఁగ
శిక్యశక్యశ్లిష్టశిష్టశుభ్రశ్రోత్రశుక్లశఃఖశ్రవఃశ్రుతు లనంగ
శ్రద్ధాశ్లథాశచీశ్యేనశంకాశంకుశార్ఙ్గిశిశుశ్మశ్రుశంభు లనఁగ
శూలిశోణశ్రావ్యశుద్ధిశూకశ్లేషశీఘ్రశాణాశ్రితశ్రీ లనంగ
శాంతశుక్తిశయనశరణశబలశపథశమనశకలశతఘ్ని లనఁగ

* బాణయను నర్థమున నిది జాడయని యగపడ లేదు.

† శింగాణి మొదలు పదునాల్గుశబ్దములును తెనుఁగున శకారము అని కలదు. ఇప్పుడు సకారముగా వాడఁబడుచున్నవి.

శంకరశేముషీశైవాలశాలూరశేఖరశర్కరాశిఖరము లన
నాశరకేశవకౌశికదాశార్హపేశలకౌశలపిశితము లన
దశమాశనమశకక్రశిమదశార్ఙ్గాభ్రశిమనిశీథలశునశిశిరము లన
నశ్రాంతసంశయవిశ్రామకుశలప్రశస్తవిశేషవిశాలము లన
నీశానదేశికవేశంతనాశకకశ్మలకూశ్మాండకశ్యపు లన
నాశ్చర్యనిశ్చయపాశ్చాత్యపశ్చిమశశకకృశానువిశదము లనఁగ
నైశ్వర్యవిశ్వాసశాశ్వతదశనవిశిష్టకిశోరనిశితము లనఁగ
నాశుగోశీరశుగాశంసువిశిఖవిశాఖకశేరునిశాంతము లన
వశవశావేశ్యాంశువంశదంశీరాశికాశకాశీకోశదేశము లన
బాలిశకర్కశాపభ్రంశసదృశాపదేశాశ్రయాశప్రదేశము లన
దాశకశాప్రాంశువేశదిశాపాశకుశనిరాశాదశాకోశము లనఁ
గీశపేశిప్రశ్నలేశాశువేశ్మాశ్మదృశ్యవాంశీపాంశువైశ్య లనఁగ
నాదేశకులిశపలాశనివేశసదేశప్రకాశనిస్త్రింశము లన
నిఁక సకారమ్ముల నెసఁగును గొన్ని శబ్దమ్ములు దాససంత్రాసచమస
సీమాంతసీతులసీప్రసూతిస్వసాలసితవిహాయసోల్లసకిలాస
రాసలాసవికాసమాసరవాసరధూసరకేసరకాసరబిస
సితనాసికాసేకసిక్తబృసీస్మేరభసలవైసారిణప్రసవసస్య
పనసమాంసలహంసభసితసీతాసుతవిస్మయస్మయసీధుఘస్మరసుమ
వసనసునాసీరవాసవసిద్ధాసివాసనాభ్యాసవిలాసము లనఁ 900
దెనుఁగునను ఱకారమునకు ద్విత్వముగల్గు పేరులు తగుఁ గొన్ని పిఱ్ఱి లెఱ్ఱి
లఱ్ఱులు వెఱ్ఱులు కొఱ్ఱలు తొఱ్ఱలు బఱ్ఱెలు జెఱ్ఱులు గుఱ్ఱము లన
జిఱ్ఱులు జఱ్ఱులు కుఱ్ఱలు మొఱ్ఱలు కఱ్ఱలు కుఱ్ఱులు మఱ్ఱు లనఁగ
నఱ్ఱావు లిఱ్ఱులు పుఱ్ఱెలు ముఱ్ఱుఁబాల్ గొఱ్ఱెలు తొఱ్ఱులు కఱ్ఱి నాఁగ
మహిమీఱ నింకఁ గవర్గద్వితీయఖకారము లీవయిఁ గలుగు పేళ్ళు
పుంఖానుపుంఖవిశృంఖలాఖ్యాసంఖరింఖదసంఖ్యాకశృంఖల లన
ఖార్ఖంజనఖురళీనార్ఖాదలేఖకసఖ్ఖేలనవిశిఖమూర్ఖు లనఁగ
సఖవిశిఖాశిలీముఖసుఖరవిశాఖఖండదుఃఖనఖతుఖ్ఖారము లనఁ
క్రేంఖచ్ఛిలీముఖకంఖాణముఖఖగఖరఖురఖండాఖుఖడ్గము లన
ఖలఖేదఖన్యులూఖలమేఖలాఖగఖాతఖలీనాతిఖట్వము లన

శ్లేష శ్చిత్రం త థౌచిత్యం ప్రశ్నోత్తర ప్రహేలికే.

14. అనుప్రాసోఽథ యమకం గూఢోక్తి రితి కీర్తితమ్
శబ్దాలఙ్కృతయః స్పష్ట మష్టాదశ మనీషిభిః.

జాతి(శుద్ధ సాధారణి యనిద్వివిధము)

15. సంస్కృతప్రాకృతాది ర్వా తత్ర జాతి రితి స్మృతా
శుద్ధా సాధారణీ చేతి తస్యాః ద్వివిధం మతమ్.

రీతి(దేశరుచిని బట్టి యనేకవిధములు.)

16. దేశరుచ్యా వచోన్యాసో రీతి రి త్యభిధీయతే
త త్ప్రభేదాంస్తు సర్వజ్ఞా దృతే కో వక్తు మీశ్వరః.

అయిదురీతులు పేర్కొనఁబడుచున్నవి.

17. ఉ[చ్య న్తే]రీతయ స్తత్ర తథాపి ప్రస్ఫుటా న్తరాః
వైదర్భ గౌడ పాఞ్చాల లా టావన్తి సమాశ్రయాః.

వైదర్భి.

18. తత్రాసమాసా వైదర్భీ[ప్రాయోఽబహుః? సాశృఙ్గార]గుణాన్వితా
సాత్యా న్నివసతి ప్రాయో విదర్భేషు మనోభవః.

19. అతో వైదర్భగర్భా గీః శృఙ్గార స్యాఙ్గతాం గతా
[నిసర్గతో]హి బాలానా మపి వక్త్రః పరిక్రమః.

గౌడి.

20. యస్యాం సమాసబాహుళ్యం వర్ణానుప్రాసబ్జులమ్
బన్ధవైదగ్ధ్యవన్ధ్యా సా రీతి ర్గౌడీతి కథ్యతే.

పాంచాలి.

21. సమస్తై ర్జాయతే రీతిః పాఞ్చాలీ పఞ్చభిః పదైః
సంశ్లేషగుణహేతుత్వా దియం సర్వజనప్రియా.

లాటి.

22. సమస్త ♦ ♦ ♦ ♦ ర్ణా లాటీ చతురవల్లభా
హృద్యా వాటీవ లావణ్యసంపదా మాస్పదం పరమ్.

ఆవంతిక.

23. ఆవన్తికా త్వియం రీతి రుక్తలక్షణలక్షితా
[భా]త్యతీవ సుధాబిన్దుస్యన్దినీ యత్ర పద్ధతిః.

వృత్తి.

24. రసోచితార్థసమ్బద్ధపదసన్తానశాలినీ
మనోవికాససం[కోచ]వర్తనా ద్వృత్తి రుచ్యతే.

అయిదువృత్తులు.

25. కైశి క్యారభటీ చైవ భారతీ సాత్వతీ తథా
తథా సాధారణీ చాస్య భేదాః పఞ్చ ప్రపఞ్చితాః.

౧ కైశికి. 26. సుకుమారార్థసన్దర్భనిబద్ధా కైశికీ స్మృతా
అత ఏవ హి లాస్యాఙ్గం విబుధై రియ ముచ్యతే.

27. యాశ్లక్ష్ణనైపథ్యవిశేషయుక్తా
స్త్రీసంయుతా యా బహుగీతనృత్తా
కామోపభోగప్రభ ♦ ♦ ♦ రా
తాం కైశికీం వృత్తి ముదాహరన్తి.

౨ ఆరభటి. 28. అతిప్రౌఢార్థసన్దర్భా వృత్తి రారభటీ భవేత్
ఇమాం తు ♦ ♦ వస్యాఙ్గ మజ్గీకుర్వన్తి కోవిదాః.

29. యదాహ :—

ప్రస్తావపాతప్లుతలఙ్ఘితాని
ఛేద్యాని మాయాకృత మిన్ద్రజాలమ్
చిత్రాణి యుద్ధాని చ యత్ర వృత్తిమ్
తత్తాదృశీ మారభటీం వదన్తి.

3 భారతి. 30. అనతిప్రౌఢసన్దర్భా సుకుమారార్థవర్తినీ
మహాపురుష ♦ ♦ జ్యా భారతీ వృత్తి రిష్యతే.

31. ఇయం తు ధర్మశృఙ్గారగరిమాఞ్చితచేతసామ్
వల్లభాభరతాచార్యనామ్నా ♦ ♦ ♦ దర్శితా.

32. యా వాక్ప్రధానా భరతప్రయోజ్యా
స్త్రీవర్జితా సంస్కృతపాఠ్యయుక్తా
సునామధేయైర్ [భరతైః] ప్రయోజ్యా
సా భారతీ నామ భవే త్తు వృత్తిః.

౪ సాత్వతి. 33. నాతివ సుకుమారా గీ రుదారార్థేషు చే ద్భవేత్
ఇయం తు సాత్వతీ వృత్తి ర్శో ♦ ♦ గారశాలినామ్

34. యదాహ :—

యా సాత్వతే నేహ గుణేన యుక్తా
న్యాయేన వృత్తేన సమన్వితా చ
హర్షోత్కటా సంభృత[శోక]భావా
సా సాత్వతీ నామ భవేత్తు వృత్తిః.

35. యథా సమ్భవసంభిన్నా యస్యాం చతసృణాం గుణాః
వృత్తీనాం సాధు విజ్ఞేయా వృత్తిః సాధారణీ బుధైః.

౫ లలిత.

36. సర్వార్థవిషయా హృద్యా నానామార్గవిసారిణీ
ఇయం తు లలితా నామ కవీనాం[చిత్త]హారిణీ.

37. యదాహ మహాభామహః :—

యత్రారభట్యాది గుణాః సమస్తాః
మిత్రత్వ మాశ్రిత్య మిథః ప్రథన్తే
మిశ్రేతి తం వృత్తి ముశన్తి ధీరాః
సాధారణీ మర్థచతుష్టయస్య.

38. యదాహ :—

యచ్చ వృత్త్యఙ్గసన్ధ్యఙ్గ లక్షణా ద్యాగమాన్తరే
వ్యావర్ణిత మిదం చేష్ట మలఙ్కారతయైవ నః.

రచన.

39. అర్థానుకూలః శబ్దానాం నివేశో రచనా మతా
సాతత్త్వరూపపర్యాయరచనా భవతి ధ్రువమ్.

ఘటన.

40. ఉపశ్లేషః పదార్థానాం ఘటనేతి ప్రకీర్తితా
ప్రస్తుతాప్రస్తుతాతీతపదవాక్యప్రభేదభూః.

ముద్ర నాలుగువిధములు.

42. సాభిప్రాయా[ర్థవిన్యా]సో ముద్రేతి పరికీర్త్యతే
ఉపలక్షణ మత్రార్థ శబ్దాలఙ్కరణక్రమః.

42. విభక్తి ర్వచనం చైవ సం[విధానం]సముచ్చయః
తస్యా భేదాస్తు చత్వారః కోవిదై రుపవర్ణితాః.

ఛాయ(=అన్యోక్తుల ననుకరించుట)

43. అన్యోక్తీనా మనుకృతిః ఛాయేతి పరికీర్తితా
సాచానన్తా జనానన్త్యాద్ కిఞ్చిత్ తత్రాపి కథ్యతే.

ఈకవితాచ్ఛాయ యైదువిధములు.

44. లౌకిక-స్ఖలిత-చ్ఛేక-ముగ్ధ-వేటోక్తి-భేదతః
పఞ్చధా తత్ప్రపఞ్చానాం పరిసంఖ్యా న విద్యతే.

యుక్తి, ఆఱువిధములు

45. అర్థానాం చ పదానాం చ యోజనం యుక్తి రుచ్యతే
అర్థానాం యోజనే యత్ర శోభాస్యా త్పదపద్ధతిః.

46. సాపదస్థా పదార్థస్థా వాక్యవాక్యార్థగోచరా
తథా ప్రకరణస్థా చ ప్రబన్ధస్థేతి షడ్విధా.

భణితి, నాలుగువిధములు. 47. ప్రస్తుతార్థప్రకర్షాయ వక్రః పరికరో యది
తదా సౌ భణితి ర్నామ శబ్దాలఙ్కార ఇష్యతే.
48. తతః సంభావనే త్యేకా స్యా దసంభావనా పి చ
కల్పనా చ విరోధశ్చ చతుర్ధా భణితి క్రమః.

శ్రవ్యత, ఆఱువిధములు. 49. [స్యా న్మనోహారిణీ]వాణీ శ్రవ్యతా సాపి షడ్విధా
అశీ ర్నమస్క్రియా నాన్దీ వస్తు బీజం ప్రరోచనా.

శ్లేష, షడ్భేదము. 50. అనేకార్థాభిధా స్యా చ్చే దనేకార్థపదై ర్యది
వ్యుత్పత్త్యా వా భవే దాహు స్తం శ్లేషం కవిపుఙ్గవాః.
51. స ప్రకృత్యా విభక్త్యా చ పదేన[వచ]నేన చ
భాషయా ప్రత్యయే నాపి షడ్విధో విబుధైఃస్మృతః.

చిత్రము. 52. చిత్రం తు నియమన్యాసో వర్ణానా మీప్సితక్రమే
స్వరవర్ణగతిస్థానబన్ధకారాదిబన్ధనాత్ [?].

ఔచిత్యము రెండు తరగతులు. 53. ఉపకార్యోపకారిత్వం యత్ర శబ్దార్థయో ర్భవేత్
ఉక్త ర్వాధాయకం[ప్రాహు]రౌచిత్యం త త్ప్రకీర్తితమ్.
54. తథాభిధానతద్వ్యఙ్గభేదాత్ తద్ ద్వివిధం విదుః
తత్ర ద్వయేఽపి ధీమద్భి ర్విహితః సంభ్రమో మహాన్.

ప్రశ్నోత్తరమాలు తరగతులు. 55. [తథా ప్ర]యోగనిర్భేదః కుశాగ్రీయధియాం తు యః
నికషాయ భవే త్తచ్చ ప్రశ్నోత్తర మితి స్మృతమ్.

'విదగ్ధముఖమండన'మునఁ బ్రశ్నోత్తరభేదములు సమగ్రముగఁ గననగు. 56. అస్య నిశ్శేషభేదానామ్[అవబోధే]స్తి చేత్ స్పృహా.
తదాలోకయత గ్రన్థం విదగ్ధముఖమణ్డనమ్.
57. వ్యాపకం లక్షణం కిన్తు కిఞ్చి దస్మాభి రుచ్యతే
శక్యం య దనుసారేణ సర్వభేదప్రకల్పనమ్.

రాజిల్లంగ సులోచనాసరసిలో రాయంచభంగిం గళా
భ్రాజిష్ణుం డగు గౌళికుండు హరిరూపం బొంది క్రీడించుచున్. ౧౩౦

ఉ. ఇమ్ములఁ గొన్నియేండ్లు సుఖియింపఁగఁ దక్షిణరాజులెల్లఁ జో
ద్యమ్ముగ నిట్టివార్త విని యచ్యుతుఁ డీతని యల్లుఁ డయ్యె[1] గ
ర్వమ్ములు మాని పీనిఁ గొలువం దగునంచు భయమ్ముతోఁ దురం
గమ్ములఁ గుంజరమ్ములను గన్యలఁ గప్పము లిచ్చి పంపఁగాన్. ౧౩౧

క. చేకొనుచు బృహత్సేనుఁడు, చేకొలఁదుల లోఁగు చెఱిఁగి క్షితిపాలకులం
జీకాకుపఱిచి భూములు, చేకొనఁగా నలఁగి తలఁగి సిగ్గున నొకచో[2] ౧౩౨

వ. అందఱుం గూడుకొని విచారించుచుం దమలోన. ౧౩౩

క. సమముగ దేశము లేలుచు, సమరిన మగకూడు గుడిచి యథమాధమభా
వముతోఁ బెక్కం బ్రొక్కని, సమరమునకుఁ బోకయునికి[3] చచ్చుట గాదే.

క. గణుతింప మానభంగ, వ్రణ మాజన్మంబు నెడ్డ వ్రయ్యలుసేయున్
రణమరణము శూరులకును, క్షణదుఃఖము మీఁద నధికసౌఖ్య మొసర్చున్.

గీ. మానహాని యైన మనత్రోవకంటెను,[4] బ్రాణహీన మైన పదము లేదు
పీనిచేత బాధ వెచ్చుటకంటెను, జక్రధరునిచేతఁ జచ్చుఁ టొప్పు. ౧౩౬

క. రావణకంసాదికర,క్షోవీరులఁ జంపి తన్నుఁ గూడఁగనిచ్చెం
గావున సమములు నల్లని,దేవరకోపములు నట్టిదేవరవరముల్. ౧౩౭

సీ. మున్నీటిపాపయు మున్నీటితేపయు నిల్లాలు నిల్లునై యొసఁగువానిఁ
బాములపగవాఁడుఁ బాములపగవాఁడుఁ దేరును బాన్పునై తేరువానిఁ
గలువలచుట్టంబుఁ గలువలవెట్టంబుఁ దనరెండుకన్నులై తనరువానిఁ
బూవింటివాఁడును బూవింటివాఁడును గారాపుసుతులుగాఁ[5] గలుగువాని
జోడులేనికంటిజోగికి జోడుగా, నున్నవానిఁ బెక్కు మన్నవాని
దల్లి దండ్రియైన నల్లనివేల్పును, గంట చెడనిముక్తి పంట గాదె. ౧౩౮

క. చొత్తము చత్తమనుచు ను,ద్వృత్తు లగుచుఁ దెగి ప్రతాపవిషయముపై దం
డెత్తి చనుదెంచినం గని, యత్తఱిఁ దా వెడలె నాబృహత్సేనుండున్. ౧౩౯

చ. వెడలి నిజాప్తసైన్యపరివేష్టితుఁడై చని గర్వపాటవం
బడరఁగఁ బోరిపోరి బల మంతయుఁ జచ్చినఁ జిచ్చులోపలం

---

1. డీతని కల్లుఁడంచుగర్వ- 2. కైకొనుచు... క్షితిపాలురఁజీ, కాకుపడనడిచి భూములు, చేకొనఁదలఁచుడు- నడచి- 3. బోరకయునికి 4. అవనిమానహానియగుత్రోవ- 5. గారాపుఁబట్టులై. గట్టిరెప్పట్టిరెయొకలుగువాఁడు- చిన్నయసూరి.

బడి వడిఁ దూలివచ్చు శలభంబు తెఱంగున నోహటించి లో
పడక పురంబు సొచ్చి సుతపాలికి నాపద చెప్పి పుచ్చినన్. ౧౪౦

మ. అది యాత్మప్రియుఁ జేరి, దేవ! మును ప్రహ్లాదుం గృపం గాచి యు
న్మదుఁ డా దైత్యునిఁ ద్రుంచి తీవు మొసలి న్మర్దించి యాయేన్గు నె
మ్మది రక్షించితి నేఁడు ని న్గొలువఁగా మాతండ్రి కిట్టీ మహా
పద వచ్చెన్ రిపుసంఘముం దునిమి నీభక్తు న్భువి న్నిల్పవే. ౧౪౧

క. అని వేఁడుకొనిన వాఁడును, మనమున నిటు దలఁచెఁ దొల్లి మగతనమునఁ బూ
నినపూనిక విడిచిన నిఁక, వినువారలుఁ జూచువారు వికవిక నగరే. ౧౪౨

గీ. నాఁటిసాహసమున నిట్టిబోటిగలిగె, నేఁటితెంపున కోకవేల్పు నిల్వఁబడఁడె
యనుచుఁ జక్రంబుగైకొనియంత్రగరుడి, నెక్కిసూత్రంబుగదలించిమొగసివచ్చె.

వ. అట్టి వేళ నయ్యాదివిష్ణుండు- ౧౪౪

ఉ. గోళికుఁ డీల్గె నేనియు జగంబు జనార్దనుఁ డీల్గె నంచు న
న్నాలముసేయుచుండుఁ దన యల్లుఁడ నే నని నమ్మియున్న భూ
పాలుఁడు చిక్కు భక్తిఁ దమప్రాణము లొప్పనసేయ నున్న మ
న్నీలతలంపులుం బొలియు నే నటు పోవకయుండఁ బాడియే. ౧౪౫

క. అని చక్రము చే వెలుఁగఁగ, వినతాసుతు నెక్కి వచ్చి విభుఁ డొప్పె సువ
ర్ణనగంబుమీఁద సౌదా, మినితోఁ జెలువొందు నీలమేఘము పోలెన్. ౧౪౬

మ. తనదివ్యప్రభ లీక్రియ[1] న్వెలుఁగఁగాఁ, దార్క్ష్యుండు పక్షాగ్రచా
లనవాతాహతితోన మేఘములు డొల్ల న్మిన్ను ముట్టంగ నే
పున దీపించుచు లీలఁ గోపమును రూపుం జూపి చక్రాహతి
న్దనుజఘ్నుండు నృపాలపంక్తి ననిపెన్ వైకుంఠసంప్రాప్తికిన్. ౧౪౭

వ. ఇట్లు చేసి తదనంతరంబ తజ్జయంబు విదితంబుసేయం బూని. ౧౪౮

ఉ. ధన్యజనానుకూలుఁ డగు దానవసంహరుఁ డొత్తె నబ్జమూ
ర్ధన్యము భక్తసద్గతివదాన్యము నిర్జితగర్జితోగ్రప
ర్జన్యము ఛిన్నభిన్నపరసైన్యము దిక్కరికర్ణకీర్ణకా
ఠిన్యము గోళికావనదృఢీకృతజన్యముఁ బాంచజన్యమున్. ౧౪౯

క. ఇటు వానిపేరుగా న, ల్కట మగు జయ మిచ్చి చక్రధరుఁ డేగిన ను
ద్భటవృత్తి గోళికుఁడు న, చ్చట చని రణమండలమునఁ జచ్చిననృపులన్. ౧౫౦

1. దనుజారాతియునీక్రియన్.

చ. కనుఁగొని మామఁ బిల్చి ననుఁ గంటివె వచ్చిన యీనృపాలురం
దునిమితి వీరిసంపదలు దొడ్డలుగాఁ గొనిరమ్ము నీపురం
బున కని చెప్పి తొంటిగతిఁ బోయి సులోచనఁ గూడి దాని కిం
పౌనర విహారము ల్సలుపుచుండె ననేకదినమ్ము లిమ్ములన్. ౧౫౧

క. కావునఁ దెం పెఱిఁగి యుస,ద్భావున కచ్యుతుఁడు తోడుపడియె ననంగా
నావిక్రమార్జునకు నతి, పావనునకు సురలు తోడుపడు టచ్చెరువే. ౧౫౨

ఉ. ఉల్లసితక్షమాభరణుఁ డుజ్జయినీపతిఁ బోలవచ్చునే[1]
యెల్లముఖంబుల న్విష మనేకవిధంబుల నొల్కుచుండఁగా
నుల్లము ప్రయ్య బు స్సనుచు నూరక సైరాగడి పాముతోడి పొ
త్తొల్లక తద్భుజాగ్రమున నుర్వి సుఖస్థితి నుండు నెప్పుడున్. ౧౫౩

వ. అట్టి యాతనితలంపు సంపదలందు నయవినయాదిగుణంబులం బొదలు. ౧౫౪

క. ఓలం బగుసంపద నయ,శీలంబునఁగాక దుష్టచేష్టలఁ గలదే
యాలరిమొదవులకును దల,కోల యిడక చేరి పిదుకుకొనఁ[2] దర మగునే.

క. ఎక్కడనుండియొ కూడును, నిక్కము లైతోఁచు నొక్కనిముసంబునఁ దా
నెక్కడికో విరిసిపోవును, డక్కవు సంపదలు మేఘడంబరము క్రియన్. ౧౫౬

క. కలిమికిని దగినకొలఁదిని, నెలగల వెలి విడువకున్న[3] నిలుపెక్కడి దా
కలయఁగ నిండినచెఱువున, కలుఁ గించుక విడువకున్న నాఁగని భంగిన్. ౧౫౭

సీ. అని యిట్టితలఁపున నశ్వమేధము సేయఁ బూని భూసురబంధుభూమిపతుల
రప్పించి శుభముహూర్తమున దీక్షావిధి గైకొని చేయుచో నాకవిభుఁడు
గరుడగంధర్వయక్షవ్రాతములతోడ నరుదెంచి తోడ్పడి యాదరింప
సురల నందఱఁ జూచి ధరణీశుఁ డందులో రత్నాకరుం డటు రామి యెఱిఁగి
యతనిఁదోడితేరహితుఁబురోహితునంపెఁ, బ్రియముగూర్చి మైత్రినయము మెఱయ
విప్రవర్యుఁ డంత క్షిప్రయానంబునఁ, దెరువునడిచి కొన్నిదివసములకు. ౧౫౮

మహాస్రగ్ధర. కనియెన్ దుర్వారదర్వీకరమకరఝషగ్రాహరక్షావినిద్రన్
ఘనవీచీసద్భుజాభ్రంకషగుణసమతిక్రాంతకాలాంతరుద్రన్
జనకాధీశాత్మజాధీశ్వరధనురతివిస్తారితావర్తభద్రన్
స్వనదంభోదాతిరౌద్రస్వరతటవిహితోచ్ఛ్వాససముద్రన్ సముద్రన్. ౧౫౯

---

1. నెన్నఁబోలునే. 2. నిలిచిపిండుకొన. 3. వలపినకొలఁదిని, నెలగల వెలి వెడలకున్న.
నెలగ=ధనము(నెలగలు)

సీ. అనిమిషరక్షణాయత్తజీవనముల గుహబృహస్పతుల సన్నాహమఁ దాల్చి
యధికనాగేంద్రసమారూఢమహిమల హరిశచీనాథుల ననుకరించి
రాశీభవన్మకరప్రాభవంబుల సౌరికుబేరుల సాటి నొప్పి
కమలావృతాయతాకారవైభవముల బ్రహ్మవిష్ణులతోడి సాటి మించి
సంతతప్రవాళకాంతి వసంతక, బాలసూర్యులసరి లీలఁ గ్రాలి
భూమి సర్వదేవతామయుం డనఁ జెల్లి, యెలమి నేఁడులెల్ల నేలువాని. ౧౬౦

సీ. మిన్నంటఁ బొంగియు మేర దప్పక పెక్కు భంగము ల్గలిగియుఁ బాఱులేక
సుళ్లెన్ని గలిగిన సుజ్ఞనస్రుక్కక యనుకయ్యుఁ బరులకు ననువుగాక
సరివారిలోపల నురువులు గప్పఁగా నేలపైఁ బొరలియు బేలుగాక
తనలోన బడబాగ్ని దరికొని మండియు వడగాలి మీలపై సుడియనీక
బయలుపడియునుదనలోఁతుబయలుపడక, దిగులుపఱచియునొండెడదిగులుపడక
యిసుముకంటెనుగుణమణులెసక మెసఁగ, నసమరసముయమైనవైక్ల్యసమువాని.

వ. మఱియు గంగాతరంగిణీసంగతం బై హరజటాజూటంబునుం బోలె శంఖాలంకృతం బై విష్ణుభుజంబునుం బోలె వజ్రసముజ్జ్వలం బై పురందరుకరంబునుం బోలె ముక్తామయం బై ముక్తిపథంబునుం బోలె నీలసమగ్రం బై సుగ్రీవసైన్యంబునుంబోలె విజృంభితపద్మరాగంబై శరత్సమయంబునుంబోలెఁ బుష్పితపుష్యరాగంబై శిశిరంబునుం బోలెఁ బ్రసరత్తుషారంబై హేమంతంబునుంబోలెఁ బటువిద్రుమచ్ఛాయం బై వసంతంబునుం బోలె నుద్దండరాజీవంబై గ్రీష్మంబునుం బోలె నాభీలకూలంకషం బై వర్షాగమంబునుంబోలె మీనమిథునకర్కటమకరాదిసంచారంబై గ్రహమండలంబునుం బోలెఁ బరభీతసపక్షభూభృత్కులాశ్రితంబై మహాదుర్గంబునుం బోలె నొప్పు నప్పూరంబుగలవాని. ౧౬౨

క. ఆనీరధి నెల వింతనఁ, గా నేరము తేలగిలు మకరములమీఁదన్
మైనాకాదులు తెక్కల,తో నిలుచుం గరులమీఁది దోమలకరణిన్. ౧౬౩

గీ. అట్టిజలధిఁ జేరి యవనీసురుఁడు పలు,మాఱుఁ బిలిచి పిలిచి మదిఁ గలంగి
యుత్తరంబు లేని యుదకంబు నచటికిఁ, బిలువ వచ్చి నేను బేలనైతి. ౧౬౪

క. సరసత్వము సన్మానముఁ, బొరయనిచోఁ బ్రియము నెఱపఁ బూనుట ధరలోఁ
దెరువాటుకాండ్రకడ ము,ష్కరుఁడై[1] తనకలిమి చూపఁగడఁగుట చుమ్మీ.

1. నొక్కరుఁడై.

మ. అని చింతించి పురోహితుండు నిజరాజాజ్ఞావిధి న్వారిధీ
నిను నేఁ బిల్చితి రమ్ము నిల్వనిడికో నీబుద్ధి యంచుర్ ఘన
ధ్వనిగాఁ జెప్పి చనంగ నర్ణవుఁడు దివ్యంబైన రూపంబునం
దనరత్నంబులు నాల్గుఁగొంచుఁ జని పొంత న్నిల్చి యవ్విప్రుతోఁ. ౧౬౬

వ. నీ కింత వేగిరపడ నేల నే నిదె వచ్చుచున్నవాఁడ మీరాజునకు మాకునుం బ
రమసఖ్యం బగు నే మెఱుంగుదుము గావున మమ్ముఁ బిలువం బంపె మే మచ్చ
టికి వచ్చినవారమ యని ప్రియోక్తి నిట్లనుము. ౧౬౭

క. కడపట నుండియు నే మ,క్కడనుండుట మనుచుఁ జెలిమిఁగలిఁ దప్పకుమీ
యెడద వ్వన వలవదు న,గడ మనఁగాఁ దలఁపుగోనఁ గలుగుట చుమ్మీ.

క. నెమిలి గిరి నంబుదము గగ,నమ్ముపై రవి లక్షయోజనంబులఁ గొలనం
గమలము లక్షద్వయమున,హిమకరుఁ డిలఁదొగలునుండు నెక్కవె చెలుముల్.

వ. అని విన్నవించి యాశోభనమునకుం గట్నంబుగా నిద్దివ్యరత్నమ్ము లిమ్ము, కో
రిన నివి సైన్యసంపాదకంబును, బహుధనప్రదంబును, మృదుచిత్రవర్ణవస్త్రాభ
రణదాయకంబును, బక్వాన్నప్రతిపాదకంబును నౌ నని చెప్పి వీడుకొలిపిన
నతం డతనివచ్చినపని సఫలం బగుటకు హర్షించి. ౧౭౦

క. సుముఖుండై చనుదెంచుచుఁ, దమమాళవభూమి సొచ్చి ధరణీశ్వరు యా
గము సంపూర్తియుఁ దానక్రమమును విని యచటఁ దనదురాకకు వగచెన్.

చ. పొనఁగిన పప్పు మండెఁగలుఁ బుక్కిటిబంటిగ మెక్కి మంచి వె
క్కసపుఁ బదార్థము ల్నమలి గజ్జునఁ ద్రేఁపఁగఁ గల్గు భూరి దా
నసమయ మైన మాడ ధరణం బటు వచ్చు, విశిష్టపూజలోఁ
బసనగు వచ్చడంబు నొకపల్లియరంబును గ్గల్గుఁ దప్పితిన్[1]. ౧౭౨

క. చేరెఁడు నూకలుఁ బిడికెఁడు, కూరయుఁ గొని యొక్కపూఁటకూటికి దొరయై
యూరికిఁ బంచినఁ బోఁబడు, పౌరోహిత్యంబు బుద్ధి బంటజికముగా. ౧౭౩

క. అప్పటి కమికెఁడుకూటికి, నొప్పెడిదియుఁ[2] బోషణంబు, హోమము దొరకై
యొప్పించి వేల్వఁ గాగతి[3], దప్పెడు తత్త్వము పురోహితత్వము జగతిన్. ౧౭౪

గీ. అనుచు బహువిధములఁ దనపని నిందించి, కొనుచు నాత్మనగరమునకు వచ్చి
మనుజవిభునిఁ గాంచి వనరాశి చెప్పిన, వినయభాషణంబు లెనయఁ జెప్పె. ౧౭౫

---

1. పల్లెరముం గలదప్పు దప్పితిన్ - చిన్నయసూరి. 2. నుప్పిణియును. 3. యొప్పించు కొమనులువగతి?

క. నాలుగురత్నాకరముల, మూలద్రవ్యములబీజములో[1] యనఁదగు నా
నాలుగురత్నంబులు నా, నాలుగుమహిమలును జెప్పి నరపతి కిచ్చెన్. ౧౭౬

వ. ఇచ్చిన నమూల్యంబు లగువానిం జూచి యిం దొకటి నీ వేఁడుకొమ్మనిన నతండు నాయింట నాలిం గొడుకుం గోడలిని విచారించి వచ్చి పుచ్చుకొనియెద నని సంభ్రమంబునం జని మువ్వురం బిలిచి యారత్నంబు లిట్టిట్టి సంపద లిచ్చు వీనిలో నేది పుచ్చుకొంద మని తలపోయుచున్నపుడు. ౧౭౭

సీ. సైన్యంబు గలిగిన జగమెల్లఁ జేపడుఁ గొను డిది యూ నని కొడుకు పలికె
ధర "ధనమూల మిదం జగ" త్తనుమాట తగు నిది గొన నని తండ్రి పలికె
నిష్టాన్నములు మదిఁ దుష్టిగాఁ గుడుతుము మే లిది గొను మని యాలు చెప్పె
భూషణాంబరముల భోగంబు లిది గొంట మెర వని కోడలు విన్నవించె
నిట్లు వేఱువేఱు నిచ్చలఁ దమలోన, జగడ మైన నతఁడు మగిడి వచ్చి
యింటివారికలహ మెఱిఁగించి వీనిలో, నీవ యొకటి యిమ్ము దేవ యనుడు.

క. ఈనలువుర[2] కిం దొక్కటి, యీనేల తలంపుకొలఁది నిట మీజగడం
బే నుడిపెద నని యొడయం, డానాలుగుమానికములు నాతని కిచ్చెన్[3].

క. ఈజాడ యొగి నీకడ, నీజన్మమునందుఁ గలుగ దిఁకఁ బొమ్మనినన్
భోజుండు నమ్రవదనాం,భోజుం డై తాను నంతిపురమున కరిగెన్. ౧౮౦

శా. ప్రహ్లాదస్థిరభక్తిభాగ్యవిభవప్రత్యక్షరూపు, న్నభో
తహ్లాదిన్యుదయాదిమూలచరణున్, దైత్యాంతకు, న్విప్రవే
షాహ్లాదాకృతికృత్యవంచితబలిం, జక్షుశ్శ్రవస్తల్పు, న
ల్పహ్లాముద్రమనోనురాగవిహరల్లక్ష్మీకవక్షస్థలున్. ౧౮౧

శా. ఇంద్రాదిస్తుతయోగ్యవైభవుని బర్హీభూత[4]భూతావళీ
సాంద్రానందకరప్రసంగనిజలాస్యప్రస్ఫుటీకారు, ని
స్తంద్రానేకమునీంద్రవంద్యచరణద్వంద్వున్ ముకుంద ప్రియుం
జంద్రాలంకరణాంకు నద్రితనయాసంసక్తచిత్తాంబుజున్. ౧౮౨

మాలిని. ఉరగశయనశాయీ యోగ్యవిద్యానపాయీ
గరుడవిహితయానా శ్లాఘకోర్వీశయానా

---

1. మూలధనములయినవి నిజముల- 2. ఈనలకువ- 3. క. ఏనే తలంపుకొలఁదిని, మీనలువుర (లోని) జగడ మెడపెదననియుం, దానాలుగుమానికములుఁ, బూనికతో నతనికిచ్చి పుచ్చెం జెలువెక్కె. "ఈనలకువ" యనియే చిన్నయసూరియును- 4. బర్హీవభూత.

ధరణీభరణదక్షా దండితోద్దండరక్షా
మురహరహరరూపా ముఖ్యసౌఖ్యస్వరూపా. ౧౮౩

గద్యము. ఇది రాయగజగంధవారణ వైరిమండలికభేకఫణీంద్ర పీరఘోట్టవిభాళాది బిరుదప్రకటచారిత్ర కళింగదేశనిర్ధూమధామ త్యాగనాగార్జున కర్ణాటద్రవిళాంధ్రమహారాష్ట్రభూపాలరూపనూపురసుందరచరణారవింద సనదప్రోలిపురవరాధీశ్వర వెలనాటిపృథ్వీశ్వరరాజ్యసముద్ధరణ శ్రీకొఅవి వెన్నయామాత్యపౌత్ర హారితసగోత్రపవిత్ర సకలసుకవిమిత్ర కసవరాజతనూజ గోపరాజవిరచితంబైన సింహాసనద్వాత్రింశిక యనుకావ్యంబునందు సుదర్శనోపాఖ్యానంబును, విక్రమార్కుని మహౌదార్యంబును, దదీయసత్త్వసాహసమహత్త్వంబులును, గాళికోపాఖ్యానంబును, సాహసాంకదాతృత్వంబును నన్నది ద్వితీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

సింహాసనద్వాత్రింశిక.

తృతీయాశ్వాసము.

—: నాలుగవబొమ్మ కథ :—

క. శ్రీరమణీరమణపదాం,భోరుహజాతాపగాంబు[1]పూరసితడిం
డీరశకలానుకారాం,కారామృతకిరణధారిఁ గందర్పారిన్. ౧

మ. తనచిత్తాబ్జములోఁ దలంచి మఱియున్ ధారావిభుం డిష్టశా
కునికజ్యోతిషికాగమజ్ఞుల హితక్షోణీసులం గూర్చి శో
భనలగ్నంబున నెక్కఁబూనికొని తత్ప్రాంతంబు చేరంగ నా
సనపాంచాలిక నిల్వు నిల్వు మని యాశ్చర్యంబుగా నిట్లనున్. ౨

క. పలుతెంచెద విచ్చోటికి,[2] నెఱయంగా విక్రమార్కనృపతికి సరిగా
నెఱిఁ జేసిన యుపకారం, బెఱిఁగెడు సద్గుణము లేక యెక్కం దరమే. ౩

క. అనవుడు భోజుఁడు విస్మయ,మును లజ్జయుఁ బెనఁగొనంగ ముద మెడలఁగ నా
జనపతియుపకారజ్ఞత, యనువొందఁగఁ జెప్పు మనుడు నది యిట్లనియెన్. ౪

ఉ. ఆతఁడు కీర్తిపూరభరితాఖిలదిగ్విజయుండు సర్వధా
త్రీతలనాథసేవ్యుఁడు సుధీజనపాలనకేలిశీలనం
జాతమనోనురాగుఁ[3] డిల సాహసభూషణుఁ డేలుచుండఁగా
నాతనిపీట నొక్కవసుధామరుఁ డుండు విలోచనుం డనన్. ౫

వ. ఆవిప్రుం డొకనాఁడు తనపత్ని విలోచన పుత్రలాభంబు లేమికి వగచి దీనికిం
గారణం బేమి నీవు సర్వజ్ఞుండ వని యడిగిన నూహించి ధనధాన్యంబు లుద్యో
గంబునం బడయవచ్చు విద్యాలాభంబు గురుశుశ్రూషల నచ్చుపడు వంశాభి
వృద్ధియుం గీర్తియు నీశ్వరకృపం గాక పడయవచ్చునే. ౬

క. ఏగురుపురుషులఁ గోరిన, యాగొంతియు ద్రౌపదియు మహాపుణ్యవతుల్
వేగురు బంధులఁ జంపిన, యేగురుపాండవులు ధన్యు లీశ్వరకరుణన్. ౭

క. కావున మన మిఁక నెట్టి య,పావనజీవనుల మైనఁ బరమేశ్వరు సం
భావనఁ బుత్రుని బడయం,గావచ్చు నిజోద్యమంబు గలిగినఁ బడఁతీ. ౮

---

1. జాతాపలాంబు 2. విచటికిని. 3. మనోహరాంగుఁడు.

క. అని విని యాసతి వినయం, బెనయం దనయుండు గలుగు నీశ్వరు నారా
ధన మొనరింపుద మనవుడుఁ, దనలో స్త్రీబుద్ధి యనక తా నుత్సుకుఁడై. ౯
గీ. పెద్దయొసఁగెడు మాటయప్రియముకంటెఁ, బసుచుచేసితివాక్యంబువడయఁజొప్ప
శాస్త్రవేది చేసున్న విషంబుకంటె, గొల్లవానిచే నమృతంబు గొనుట మేలు.
మ. అని తద్వాక్యము లాదరించి పరమేశారాధనం బావిలో
చనయుం దానును జేయుచుండఁగ సుఖస్వప్నంబులో నాత్రిలోఁ
చనుఁ దేతెంచి భవత్ప్రియాసము విశిష్టం బయ్యె నీసువ్రతం
బనుకూలించె శనిత్రయోదశులఁ జేయం బుత్రలాభం బగున్. ౧౧
క. అని శంకరుఁ డాసతియి,చ్చిన నతఁకు శనిత్రయోదశీవ్రత మత్యం
తనియతి జరపుచుఁ బుణ్యా,త్మునఁ గొన్ని దినముల కొక్క పుత్రుని బడసెన్. ౧౨
క. ఆపాపనికిం బుణ్యా,వ్యాపారుఁడు దేవదత్తుఁ డనుపేరిడి గౌ
రీపతిపదభక్తుని వి,ద్యాపరిచితుఁ జేయుచును ముదంబునఁ బెంచెన్. ౧౩
చ. క్రమమున బ్రాహ్మ్యకర్మములు గైకొనఁజేసి యొఱుంగుచో[1] వివా
హముఁ దగఁజేసి కాశికిఁ బ్రయాణము చేకొని పుత్రుఁ బిల్చి కా
లము శుభవృత్తులన్ బ్రదుకు లాగు విచారము సద్గృహస్థధ
ర్మములను మంత్రతంత్రముల మర్మము లెల్లను జెప్పి వెండియున్. ౧౪
క. పరపీడయుఁ బరనిందయుఁ, బరసతియుం బరధనంబుఁ బరులుం గలచోఁ
దిరుగకు పరోపకారము, పొరయఁగలచోటఁ బుద్ధిపురికొల్పవనా. ౧౫
క. తరుణులతోఁడిరహస్యము, వెరవరివగ సైరణయును వేషాఢ్యునిస
చ్చరితము దుర్జనసఖ్యము, నరపతికరుణయును నీవు నమ్మకు మదిలోన్. ౧౬
క. సారాచారవిచారత, నారూఢుం డగుచుఁ దను నిజావసరములం
జేరినవారికి హితుఁడై, సైరణ గల ప్రభువుఁ గొలువు సజ్జనవృత్తిన్. ౧౭
వ. అని పెక్కునీతులు చెప్పి. ౧౮
క. భూసురుఁడు సకలవిద్యా,భాసురుఁ డటు తోడఁగూడి పడఁతుక నియమో
ల్లాసినిగా శివమూర్తివి,కాసిని యననొప్పుచున్న కాశికిఁ జనియెన్. ౧౯
మ. జనకుం డేగిన దేవదత్తుఁ డిటు లాచారంబు రెట్టింప స
జ్జనసత్కారము లింటఁ జెల్లఁగ విశిష్టప్రాప్తకాలంబు చో
ప్పున నిర్మంబులఁ బత్రము ల్ఫలములుం బుష్పంబులుం గొనసనం
బునఁ దాఁ దెచ్చుచుఁ బంచయజ్ఞముల నొప్పుం జేయుచు న్నిల్వఁగన్. ౨౦

---

1. యొఱుంగుచో.

మ. ఒకనాఁ డుజ్జయినీశుఁ డుత్సవమహోద్యోగంబున న్వేటకై
వికసన్మానసుఁడై బలంబులు తను న్వేష్టింపఁగా బాణకా
ర్ముకహస్తుం డయి వాజినెక్కి పటహంబుల్ మ్రోయఁగా నేగ గం
డకశార్దూలవరాహసింహకరిగణ్యం బౌ నరణ్యానికిన్. ౨౧

ఉ. అక్కడ వేట లాడుచు హయంబు రయంబునఁ దోలుకొంచుఁ దా
గ్రక్కున నొక్క పంది వెనుకం జని మార్గము దప్పి క్రంపలం
జిక్కి మది న్విరాకు పడి చింత మునుంగుచుఁ బండ్లుగోయఁగా
నొక్కెడ దేవదత్తుఁ గని యూరికి నేగెడుత్రోవ వేఁడినన్. ౨౨

గీ. హయమువాగె పట్టి యల్లన ముందట, ముండ్లు దప్పఁ దిగిచి గండ్లు గడపి
దేవదత్తుఁ డిట్లు తెరువునఁ గూర్చిన, సేనఁ గలసె రాజశేఖరుండు. ౨3

క. తన యెక్కినతురగము నా, తని కిచ్చి సువర్ణనిర్మితం బగు నరవా
హనమున నొయ్యనఁ బురికిం, జనుదెంచెను బంచవాద్యశబ్దములులియన్. ౨౪

వ. ఇట్లు చనుదెంచి నగరు ప్రవేశించి మహావిభవంబు మెఱయం గొలువునం
గూర్చుండి- ౨౫

గీ. అచటి విప్రునిపని యత్యుపకారంబు, గాఁ దలంచి యొక్కగ్రామ మిచ్చి
వరుసతోడ నెల్ల వారల వీడ్కొల్పి, యంతిపురము సొచ్చె నవనివిభుఁడు. ౨౬

క. అన్నెలఁతలతో రతిసం, పన్నుండై వరుసతోడ భావజకేళిం
గొన్ని దినంబులు సలుపుచు, నున్నంతం జిన్నయాలి కొక నెల మసలెన్. ౨౭

ఉ. చెక్కులు వెల్లఁబాఱెఁ[1] గడుఁ జిట్టుము లయ్యె మొగంబు వాడెఁ జ
న్మొక్కలు నల్పుగూడె నడుముం దరులుం జెలువారె నారు సొం
పెక్కెఁ గనుంగవ న్నెఱపు లేర్పడె నప్డు మనంబుకోరికల్
పెక్కువిధంబులం బరఁగెఁ బ్రీతిగ నాతికిఁ జీరచిక్కినన్. ౨౮

క. పొత్తికడుపు మెఱుఁగెక్కెం, జిత్తంబున జడను దోఁచెఁ జెలికత్తెలతో
నొత్తిలిపలుకఁగ నూన్పడు, మెత్తనిమై నడుఁచు[2] నిదుర మేకొను విసువున్. ౨౯

క. కొమ్మకుఁ బులు సంపయ్యెను, గమ్మని మన్నంతకంటెఁ[3] గడుఁ జవి కెక్కెం
దమ్మిమొనమొగ్గ లెక్కిన, తుమ్మెద లనఁ జన్నుదోయితుద కప్పారెన్. 3౦

గీ చెలువ బయఁకలైనఁ జెప్పవేటికి నన్న, సిగ్గుపడుచుఁ జెలువచెంత దలఁగుఁ
జెప్పఁబూను గొన్ని చిహ్నంబు లెఱిఁగించు, నగవుచేసి మీఁదనొగులుచేయు.[4]

---

1. పల్కఁబాఱె. 2. మెత్తనినడ మెలఁగు. 3. గమ్మఁదనంబంతకంటె. 4. నగవు చేసి మీఁదనొగులు దెలియు.

క. విశదముగ నడిగి యారా, జశిఖామణి కెఱుఁగఁ జెప్పి సఖు లిం పగుస
ర్వశుభంబులు గూరిచి త, చ్ఛిశువునకు స్నీఁదఁ జీడచెవి[1] గాకుండన్. ౩౨

గీ. మూఁడునెలలఁ జెలులు ముద్దలు[2] వెట్టిరి, యలసుఁగుడుము లైదునెలలఁ బెట్టి
రేడునెలల మ్రొక్కి రెఱ్ఱపోలమ్మకు, సతికిఁ జాలువెళ్ళ జరుపుకొనుచు. ౩౩

క. నెలకొనిన చూలు వేళం, దలకొని మెయిదీఁగ మెఱుఁగు దనరం గనకో
జ్జ్వల మగు వేషంబున సతి, పులుకడిగినముత్తియంబు పోలిక నొప్పెన్. ౩౪

గీ. [3]ఇంతి మదిఁ దలఁకుచు నెడమప్రక్క నిదిగో, మెదలెననుచుఁ జెప్ప సుదతులంతఁ
జంటిజిగురు గోర సంధించి చిరజీవి, యైనసుతుఁడు పుట్టు ననఁగఁ బొంగు. ౩౫

క. ఆసతి కానృపుఁ డష్టమ, మాసంబునఁ గెంటలంబమరఁబెట్టి[4] మహో
ల్లాసంబున నుండఁగనవ, మాసంబులు నిండె గర్భమహిమయు నలరన్. ౩౬

గీ. చన్నులురియఁ[5]బొదలె జఘనంబు ఘనమయ్యెఁ, బలక వెన్నుదనరె మలుగువట్ట
రాజయోగ్యమైన రత్నంబు దాఁచిన, పసిఁడిపెట్టెయనఁగ నెసఁగెనపుడు. ౩౭

క. నెలఁత శిశువునకుఁ బ్రొద్దుల, నెల నమృతమునించు నింద్రనీలపుమూఁతు
ళ్లలరించిన బంగారపుఁ, గలశము లనఁ గుచయుగంబు కప్పున నొప్పెన్. ౩౮

గీ. నాభి నెఱయవిరిసె నడుము నొవ్వఁదొడంగె, దాదు లంత నాయితంబు చేసి
కూడిమెలఁగ దండికుట్టులం బొదలక, నాతి యటు సుఖప్రసూతి యయ్యె. ౩౯

క. క్రూరగ్రహవిరహితుఁడగు, తారాపతిబలము గలుగు తత్కాలమునన్
మారుని కెనయనఁదగినకు, మారుం డుదయించెహితులుమదిముద మొందన్.

వ. అప్పుడు దాదులు. ౪౧

గీ. నిసువుబొడ్డుమీఁదఁ బసిఁడిటంకంబిడి, యొయ్య నాభినాళ ముత్తరించి
ముత్తియములఁ జేట ముంచి యందిడి కను, దమ్ములందు సన్నదమ్ము నిగుడ. ౪౨

గీ. [6]కలిఁ దోఁచి నూనె వ్రేలిడి, తలపుత్తియయందు నేతి తైలంబును జో
త్తిలరాచి మెత్తగాఁ బొదు, గలరించి[7]కుమారు నునిచి రాదాదు లటన్. ౪౩

శా. క్షోణీనాయకుఁ డిట్టిమేలు విని తా సుస్నాతుఁ డై యాదిక
ల్యాణాప్తైన మహోత్సవంబున సముల్లాసంబుతో దానపా
రీణుండై నిజబంధులోకగురుధాత్రీదేవసంసేవన
త్రాణం బొప్పఁగఁ బెట్టె గోధరణిరత్నద్రవ్యమాద్యంబుగన్. ౪౪

---

1. చీడచెవి-జేపుచెవి, చీడచెవి. 2 ముద్దాలు. 3. తొలుతఁ బాలున మది దలఁకు నెడమ ప్రక్క...చంటిజేలు గోరనంటి...సుదతిపుట్టుననిన సుదతి పొంగు (చంటిజిలుగు) 4. గెంట్లమమర 5. విరియ 6. కలిగడిగి 7. పొదుగుపొత్తులు.

సీ. క్రమమున దాదు లక్షణను ముప్పటిలిన[1] జలకంబు దేర్చి యాచెలువసుతుని
కొనరఁగాఁ గాటుకయును జుక్కబొట్టును బాటించి యాగడపకు వెలుపటఁ[2]
బొదికిళ్లఁ దవుడు నిప్పులుఁ బ్రత్తిగింజలు నిడి యడ్డముగఁ జిట్టు బడిసినైచి[3]
వేఁపరెమ్మలు నీళ్లవెసలలోపల నించి కాపులు పురిటింట గట్టి చేసి
నాయనములకెల్ల వనితల రప్పించి, వారుదెచ్చినయవి వరుస నంది
పచ్చకప్పురంపుఁ బలుకులు వెట్టి విడియము లిచ్చి రింపు నయముగలుగ. ౪౫

క. వెడలం బడితివి చక్కని, కొడుకుం బడసితివి రాజకుమారిమి బలిసెం
బడఁతీ నీభాగ్యమునకుఁ, గడలే దని పొగడి రెల్లకాంతలు నింతిన్. ౪౬

ఉ. మండలనాయకుండును గ్రమంబున నాపురు డైన యంతఁ బం
డ్రెండవనాఁడు పాపనికి రేవతి గావున మీనరాశి చం
ద్రుం డని పేరు వెట్టి యతిరూఢిగఁ బెంపఁగ వాఁడు బాలచం
ద్రుండును బోలె నిచ్చలును దుష్టియుఁ బుష్టియుఁ గాంచుఁ గాంతితోన్. ౪౭

సీ. వెలఁదులు పీని నవ్వింప నోయని నవ్వ వేడుక మూతియు విఱుచుచుండు[4]
నూఁకరలిచ్చు[5] నయ్యయ్యాలఁ జేరిన నడు మెత్తివైచు ముందలయు నెత్తు
జోవలు వాడిన[6] భావించు నాలించుచుండు నేతుపు మాను నుగ్గు లడుగుఁ
గోరి డగ్గఱఁగ నంగుష్ఠంబు[7] నోరిలో నిడుకొను దాఁ జన్ను గుడుచుభంగిఁ
జిన్నిపాదములును జేతులు నాడించు, జవనగతిని మొరయు రవళి దన్ను[8]
బోరగిలి ఫణీంద్రు పోలికఁ దలమెత్తి,యాడుఁ బలుక నంచునందుఁ జూచు. ౪౮

క. కూర్చుండు నురమునం జన, నేర్చును విద్దెంబు సేయనేర్చును భీతిం
దార్చుచుఁ దప్పటడుగు లొడఁ, గూర్చు జనని చెట్టపట్టుకొని నడపాడున్.

క. విందులు వింతు లనుచు వేడ్కం దనుఁ బిల్వంగ నగుమొగం బలరంగా
నందియలు మొరయఁగాఁ గురు,లుం దూలఁగ[9] వచ్చియంతలోఁ గప్పకొనున్.

క. నిలువెల్లను గనకం బై, పలు కంతయు నమృత మగుచుఁ బార్థివునకు ము
ద్దులు చూపుచు నానాఁటికిఁ, బలుదెఱఁగులఁ బెరిఁగె సతని ప్రాణపదం బై. ౫౧

1. ముప్పటముప్లైన, చిన్నయసూరి. 2. పచ్చనిపాటఁబడిసి. 3. విడియందముగ జొట్టుపడని వేపి-చిన్నయసూరి. 4. వెలదుకుల్ వినఁగనవ్వించ జనంగ నొయ్యనవ్వుచు మూతులల్లవిరుచు. 5. నూకరలిచ్చు. 6. జోలలువాడిననాలించు. 7. కాలియంగుళము డగ్గఱబట్టినోటిలో 8. జన్నుగ డియమొరయుదన్నుచూచు. 9. మొరయుగున్నాలుం దూలఁగ—వచ్చినింతలో నెత్తుకొనన్.

వ. అంత నతండు తచ్చూడాకరణంబునాఁడు నానావిధంబు లగుదానంబుల దీను
ల విప్రులం బరితుష్టులం జేసి యాదేవదత్తునకు మఱియు నొక సర్వసమృద్ధ
గ్రామం బిచ్చి కుమారునిం బరీక్షాధికారిం గావించిన బహుమానితుండై బహు
దినంబులు తత్కార్యవిచక్షణత్వంబువలన విశిష్టపూజల నొందుచు విలోచనసు
తుండు త్రిలోచనసుతుండునుం బోలెఁ ద్యాగభోగానురాగంబులం జెలంగుచుం
డునంత. ౧౨

క. నృపతి యొకనాఁడు గని ని,ష్కపటాత్మ! పరీక్షణాధికారివి నీయ
త్యుపకారమునకుఁ దగఁ బ్ర,త్యుపకారము చాల దనియె నుర్వీసురతోన్.

చ. అనవుడు దేవదత్తుఁడు ధరాధిప యిట్లన నేను నీకుఁ జే[1]
సిన యుపకార మింత నుతిచేసెద వేటికి నంచుఁ దప్పిఁయం
బొనరఁగఁ బల్కి కొంతతడ వుండి గృహంబున కేగువేళ నా
తని సుతుఁ జంకఁ బెట్టుకొని తత్తఱ మందుచు వచ్చెఁ జెచ్చెరన్. ౧౩

ఉ. అయ్యెడ వాని డాఁచి కనకాభరణంబులు పుచ్చి బంటుచేఁ
జయ్యన నిచ్చి యమ్ము మని సంతకుఁ బంపిన యంతలోన నేఁ
డెయ్యెడ కేగెనో శిశువు నెవ్వరు చంపిరొ యంచు నేడ్వఁగా
దయ్య మెఱుంగుఁ దంతు వసుధాపతిగేహము నిండెఁ జెల్లుగన్. ౧౪

క. అమ్మొఱ విని తలవరులు ర,యమ్మున నలుగడల జాడ లరయుచు నొకచో
నమ్మంగ బంటుగని [2] యా,సొమ్ములతోఁ బట్టి తెచ్చి చూపిరి పతికిన్. ౧౫

వ. చూపిన నమ్మహీనాథుండును నీసొమ్ములు నీ కెవ్వరు తెచ్చియిచ్చి యమ్ము మనిన
నీవమ్మ చున్న వాఁడ వని యడిగిన దేవదత్తుండను బ్రాహ్మణుండు తెచ్చియిచ్చె
నని యాతఁ డెఱింగించిన. ౧౬

గీ. బంటువలన నెఱిఁగి బ్రాహ్మణు రప్పించి, నిలువఁ బెట్టి తప్పుఁ దెలియ నడుగ
నతఁడు మోమువాంచి యపరాధియునుఁ బోలె,నుత్తరంబు లేక యూరకుండె.

క. చనువా రటు ధట్టింపఁగ,[3] ననుమానించుచును దైన్య మడరఁగ వెడఁగై
ధనలోభంబునఁ గొని చని, జననాథా నీతనూజుఁ జంపితి ననియెన్. ౧౭

సీ. అనుచు నారాయణా యని పీనిఁ బట్టి తిత్తొలిపింపఁ దగు నని పలుకువారుఁ
గాళ్ళను జేతులు గనియలుగాఁ బట్టి చిదిమింపఁ దగు నని పదరువారుఁ
గాయంబు నుగ్గుగా గలుగానుఁగలఁ బెట్టి త్రిప్పఁట తగు నని తెలుపువారు
మేన వెంటులు చుట్టి పైనగ్గితగిలించి మిడికింపఁ దగు నని నొడువువారు

1. దేవదత్తుఁడు ధరాధిపయిట్లను యేను నీకుఁజే—2. నమ్మంగఁ బట్టుకొని 3. దండింపఁగ.

సగుచు జనులు దుర్వ్యథార్హుండు వీఁడగు, ననుచు విన్నవింప నవనివిభుఁడు[1]
తనయదుఃఖవహ్ని దనలోనఁ గ్రాఁగుచుఁ, జంపఁబూని తనదు తెంపు దలఁచి[2].
వ. అద్దేవదత్తునితోడ. ౬౧
క. అపకారము గాదిది నా,యుపకారము వాసె భూసురోత్తమ విను నీ
యుపకారమునకు నిది ప్ర,త్యుపకారం బయ్యె నింక నోడక పొమ్మా. ౬౨
గీ. అనుచు విడిచి మఱియు ధనమిచ్చి యనిపిన, హితులు దూఱి శిశువుమృతికినోర్చి
యింత దెసువుమాపు టీయుపకారంబు[3], గాఁదలంచి యేల కావ ననుడు. ౬౩
క. వినుఁడిట నేఁ గలిగిన నా,తనయుండును గల్గెఁగాక తప్పిన యెడఁ గా
ననమున నితఁడు తలఁగిపో,యిన భేరుండములలోన నే మగుదునొనే[4]. ౬౪
వ. ఇట్లు గాకుండం జేసిన నీరాజ్యంబును సంతతియును సగపడె నాప్రాణంబులు
గాచి నన్ను నిలిపినవానికి సెలవు సేయుట యెంత పని[5] నామీఁది యప్పుఁ
కొంతదీర్చుకొనం గలిగె నూరకుండుం డనిన. ౬౫
క. పౌరుల్ హితులు దొరల్పరి,వారంబును రాజు వెఱ్ఱివాఁ డయ్యెఁ గదే
మూరెఁడు త్రోవయుఁ జూపుట, గారాపుంబట్టి చావుగనియుం గాచెన్.[6] ౬౬
వ. అని చెడనాడుచున్న యెడను. ౬౭
గీ. దేవదత్తుఁడు నరదేవుని సన్నుణాం, బెఱిఁగి సంతసించి యింటి కేగి
చందమామకూనచందంబుతో నున్న, శిశువుఁ దెచ్చి రాజుచేతి కిచ్చె. ౬౮
వ. ఇట్లిచ్చిన పాపనిం జూచి. ౬౯
క. విస్మయహర్షంబుల మం,దస్మితవదనాబ్జుఁ డగుచు ధరణీవరుఁ డా
కస్మికచరితము లడఁచెడి, యుస్మత్తుల దైవ మనుచు నతనికి మ్రొక్కెన్. ౭౦
ఉ. మ్రొక్కిన దేవదత్తుఁ డతిమోదము నొంది నరేంద్ర నీమనం
బిక్కడఁ జూడవేఁడి యలయించి మహావ్యథఁ దూలపుచ్చితిన్
మిక్కిలి తప్పుచేసి కడమీఱి భవద్గుణరత్నముల్ మెఱుం
గెక్కనొనర్చితిం బరుల కీకథ మంచితనంబు నొజ్జఁగాన్. ౭౧
శా. అంచుం జెప్పిన నయ్యవంతివరుఁడున్ హర్షించుచు న్నంపదం
గందిం బోలినయట్టి పట్టణము సత్కారంబుగా నిచ్చి మ

1, సైసజనులు వీఁడగ్హుఁడు వధకని, విన్నవింపఁగఁ బృథివీశ్వరుండు. 2. పెంపెఱింగి, 3. టిది యుపకారంబు, 4. కాననమున నితఁడెడలగల బో,యినవీ కాననములోన నేచుగుదునొకో. 5. నిలిపిన వానికిది యెంతపని. 6. గాలింబుచ్చెన్.

న్నించెం బాత్రుఁ డటంచు ధర్మసభకు న్నిర్ణేతగాఁ బ్రీతిఁ గా
వించెం గావున నీకు నట్టిగుణ మన్వేషించినం గల్గునే. ౭౨

క. మగుడుము గద్దియ యెక్కుట, యగపడ దింక ననిన విక్రమార్కగుణంబుల్
పొగడుచు బిగిచెడి ధారా,జగతీపతి చనియె నాత్మసదనంబునకున్. ౭౩

వ. మఱియు నొక్కనాఁడు. ౭౪

—: ఐదవబొమ్మ కథ. :—

క. తెల్లని యమృతాంబుధిలో, నల్లని తిరుమేను ధవళనలినములోనం
ద్రుళ్ళెడు తుమ్మెదక్రియ రా, జిల్లఁగ విహరించుచున్న సిరివరుఁ గొలుతున్. ౭౫

మ. అని చిత్తాబ్జములోఁ దలంచి సమయజ్ఞామోదితం బౌ దినం
బున సౌమ్యగ్రహదృష్టలగ్నమున నాభోజుండు వేడ్కన్ సహా
సన మెక్కం జని పాదపద్మ మిడఁ జాల్చాలంచు నచ్చోటు కాం
చనపాంచాలిక వల్కె సర్వజనతాశ్చర్యం బవార్యంబుగన్[1]. ౭౬

క. కార్యం బెఱుఁగవు దానౌ,దార్యుండగు విక్రమార్కు సరి పూనఁగ గాం
భీర్యములోఁ గూడిన యౌ,దార్యము లేకేల యెక్కఁ దర మగునీకున్. ౭౭

క. అనవుడు విస్మితుఁ డై వి,రా, జనపతి గాంభీర్యదానచాతుర్యము లే
పనిపట్టులఁ గనుపట్టిన, వని యడిగిన భోజనృపతి కది యి ట్లనియెన్. ౭౮

శా. ధారానాయక యాచకార్తజనతాదారిద్ర్య విద్రావణుం
డాహార్థస్థిరకీర్తివల్లివిభవ వ్యాప్తాఖిలాశాంతవి
స్తారుం డూర్జితవిక్రమక్రమ నిరస్తక్షోణిపాలాగ్ర సం
భారోత్సాహుఁడు సాహసాభరణుఁ డొప్పం జేసె రాజ్యం బిలన్. ౭౯

క. భూతలమునఁ బుణ్యగుణ,ఖ్యాతుం డగు నతని చేతి కౌక్షేయకధా
రాతీర్థంబున మునిఁగి య,రాతులు విహరింతు రమరరమణీయుతు లై. ౮౦

వ. అట్లేలుచుండ నతనిరాజ్యంబున నెలకు మూఁడువానలు దళంబుగాఁ గురియ జనులెల్ల నుల్లంబుల నుల్లాసంబు వెల్లివిరియ ధనధాన్యసమృద్ధులై యున్నయెడల రత్నగర్భాతలంబున రత్నాకరగుణప్రఖ్యాపనాపరుండునుంబోలె వణిగ్వరుం డగు నొక్కరత్నవ్యవహారి దూరదేశంబుననుండి యుజ్జయిని కరుదెంచి. ౮౧

క. అంబుధి పుత్తెంచిన క,ప్పం బన రేఖాంకబిందుభంగాదిక దో
షంబులఁ బోరయని పదిర,త్నంబులు గుదిగ్రుచ్చి తెచ్చి నరపతి కిచ్చెన్. ౮౨

1 ఆశ్చర్యంబు కార్యంబుగన్.

గీ. వానిఁ జూచి కొలువువార లద్భుత మంద, మానవేంద్రుఁ డాత్మలోన మెచ్చి
విలువ నిశ్చయించి చులుకగా నతనికిఁ, దేటపడఁగ ధనము కోటియిచ్చె. ౮౩

గీ. కోటిధనముఁ బుచ్చుకొని యగస్త్యునియుక్తి, నమరునాల్గుసాగరముల యందు
నుత్తమంబు సింహళోద్భవం బటుగాన, దీనిఁ గొనుము మనుజదేవయనుచు. ౮౪

వ. ఇచ్చిన నదియును బ్రభాపటల విభాసిత సభామండపం బై యంబరమణిబింబ విడంబకం బగుచున్న మానికంబు గైకొని మానవేంద్రుండు విస్మయమానమానసుండై తన్మూల్యంబు కోటిధనం బిచ్చి యిట్టివి మఱియునుం గలవే యనియడిగిన నావ్వర్తకుండు ౮౫

గీ. దీనికంటెనొప్పు[1] దివ్యరత్నంబులు, గలవు మద్గృహమునఁ గొలఁదిమీఱి[2]
ధరణినాథ నాకు దశకోటి ధన మిచ్చి, భటునిబంపు పదియుఁ బంపువాఁడ.

క. అని చెప్పిన నాతనికా, ధన మిచ్చి భటాళిఁ జూచి తఱిదప్పకవే[3]
చనిరత్నంబులు గొని తె,చ్చినవానికి మెచ్చు గలదు చేకొనుఁ డనిమెఱ్. ౮౭

వ. అనిన ససహాయశూరుండును సలఘులరాంఘ్రితలలంఘనుండును నగు నొక్క జాంఘికుండు లేచి- ౮౮

క. అచ్చట నారత్నంబులు, పుచ్చుకొనుచు నేనుదివసములు పో మఱునాఁ[4]
డిచ్చటికి నిన్నుఁ గొలువఁగ, వచ్చెద నీయడుగులాన వసుధాధీశా. ౮౯

సీ. అని పంతమాడిన హర్షించి తాంబూల మిప్పించి వ్యయమున కేడుమాడ
లొసఁగి వర్తకుఁ గూడి మసలకుమీ యని యనిపిన వానిఁ దోడ్కొనుచు సెట్టి
యశ్వరత్నము నెక్కి యతివేగమున రేలుఁ బగళులు నెచ్చోటఁ దగులు వడక
నాలుగుదినముల నలువదియామడ ల్చని వీడు సొత్తెంచి తనగృహమునఁ
దేజరిల్లుచున్న దివ్యరత్నంబులుఁ, బదియు నిచ్చి రాచబంటు నంత
గదని వెడల ననిపి క్రమ్మఱ నేగిన, వాఁడు నటకు నిడచి వచ్చె నట్ల.

క. లంఘితనగనగరసరి,త్సంఘాతుం డగుచు దినము దప్పక వడి ని
స్సంఘర్షాధ్వగుఁడై యా, జాంఘికుఁ డరుదెంచెఁ బురికి సంధ్యావేళన్. ౯౧

క. కాలూఁదక యట చని భూ, పాలుం గని మ్రొక్కి తనదు పంతంబునఁ ద
త్కాలోచిత దివసకర[5],జ్వాలాకృతి వెలుఁగు నైదు సన్మణు లిచ్చెన్. ౯౨

ఉ. ఇచ్చిన వానిఁ బుచ్చుకొని యేలిక యల్లనఁ జల్లచూపులం
దెచ్చినబంటుఁ జూచి మఱి తెమ్మఁక నైదును నాకు నిప్పుడే

1. మిగులు. 2. విలువమీఱి. 3. జనపతియా, తనికాధనమిచ్చి భటులఁ దప్పకపంచెం. 4. వేదుదివసములమఱునాఁ డేనిచ్చటికి. 5. దీపవర.